

HAPİSHANELERDE ŞİDDET

Püren Demirel*

Hapsedilme oranlarında son otuz yılda önemli ölçüde artış gerçekleşmiştir. Hapsetme eğilimindeki artış, hapishanelerin kalabalıklaşmasına neden olmuş, şiddet başta olmak üzere mahkumların kurallara aykırı davranışlarını önemli ölçüde etkilemiş, bu çerçevede hapishanelerde şiddet konusuna ilişkin akademik ilgi önemli ölçüde artmıştır. Artık hapishanelerde şiddet konusu dünya genelinde önemli bir gündem maddesi haline gelmiş bulunmaktadır. Hapishanelerde şiddet konusunun açıklanmasında iki teori öne çıkmaktadır. Bunlar, yoksunluk ve aktarma teorileridir. Yoksunluk teorisi, mahkum kuraldışı davranışının hapishane koşullarının sonucu olduğunu ifade ederken, aktarma teorisi, hapishanelerde kural ihlallerinde mahkumun yaş, cinsiyet, etnik köken gibi bireysel özelliklerinin etkili olduğunu öne sürmektedir. Bu iki modelin yanısıra, görece daha yeni ancak hapishane şiddetini açıklamada etkili olduğu gözlenen, çevresel/kurumsal faktörlere vurgu yapan modellere de rastlamak mümkündür.

Bu çalışmanın amacı, hapishane şiddetine neden olan hususlar, hapishane şiddetini açıklamada öne çıkan teoriler ve şiddet eğilimini artırdığı tespit edilen kişisel özellikler hakkında özet bir literatür bilgisi vermektedir.

Anahtar kelimeler: Hapishanelerde şiddet, yoksunluk teorisi, aktarma teorisi, yönetsel model, kurumsal model, hapishane alt kültürü.

GİRİŞ

Modern ceza rejimlerinin temel araçlarından bir tanesi olan hapishaneler, işlev ve konumları itibarıyla normal ortamlar değildir. Hapishaneler, sorunlu, genelde uzun bir şiddet geçmişi olan bireylerin, gönülsüz olarak yaşamak ve diğer bireyler ve hapishane görevlileriyle sıkı bir iletişim içinde olmak zorunda kaldığı yerlerdir (Homel ve Thompson, 2005).

Mahkumlar arasında şiddet olgusu, tüm dünyada hapishanelerde görülen bir problemdir. Hapishanelerde yaygın olarak görülen şiddetin en önemli nedeni, bireylerin hapishanede bulunmaktan duydukları sıkıntıdır. Bireyler, hapishanede

---

* Hacettepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Doktora öğrencisi
puren76@gmail.com

normalde yapmayacakları şeyleri yapmaya ve hoşlanmadığı insanlarla bir arada yaşamaya zorlanmaktadır. Öte yandan, hapsihane bazı mahkumların, hapishanede yaşanan sıkıntılardan bağımsız olarak, şiddete eğilimi de olabilmektedir (Stohr M. K. ve Walsh A, 2012). Hapishanede olmaktan memnun olmayan bireylerin hapishane içerisindeki en olumsuz davranışı, şiddettir. Şiddet, kendine zarar verme, intihar ya da diğer mahkumlara zarar verme şeklinde ortaya çıkabilir (Mohseni, 2012).

Mevcut istatistiklere göre, cezası sona eren mahkumların yaklaşık yüzde 30-50'si yeniden suç işlemektedir. Bu durum, sosyologların hapishanelerin suçu engellemedeki etkinliğini tartışmalarına neden olmaktadır (Mohseni, 2012:13). Suç işleyen bireylerin topluma kazandırılması ve suçun azaltılması amacına hizmet eden hapishaneler, Mohseni'ye (2012) göre bu amacı yerine getiremez. Çünkü mevcut yapısı ve ortamı itibariyle hapishaneler, mahkumlara daha fazla antisoyal davranış öğretecek ve mahkumlar hapishanede ıslah olmak yerine suç davranışı konusunda daha da uzmanlaşacaklardır. Böylece mahkumlara yönelik tüm eğitim ve rehabilitasyon imkanları hazır edilse bile, hapishaneler bireylerin rehabilite edilme fonksiyonunu yerine getiremeyen, antisoyal öğrenme yerleri olarak kalacaktır. Hapishane şiddeti araştırmalarına konu olarak, bir mahkumun diğerine sürekli olarak ve isteyerek zarar verdiği bir hapishane ortamı ise, hapishanelerin mahkumların güvenliğini ve rehabilitasyonunu sağlama fonksiyonunu yerine getiremediğinin bir işareti olarak değerlendirilmektedir (Kellar ve Wang, 2005).

Hapishanede mahkumlar arası şiddete ilişkin önemli çalışmaları olan Bottoms (1999), genel olarak “şiddet” kavramının tanımının yapılmasındaki zorluklara dikkat çekmektedir. Mahkumların birbirine uyguladıkları şiddet, psikolojik şiddetten, ölüme sebebiyet verecek derecede ciddi olabilecek fiziksel şiddete kadar değişebilen derecede ve çeşitte olabilir. Mahkumlar, birbirlerine bağırabilir, itebilir, birbirleriyle dalga geçebilir, isim takabilir, bıçaklayabilir, tekmeleyebilir, cinsel istismarda bulunabilir ve hatta öldürebilirler.

Hapishanelerde şiddet kavramı, Braswell, Montgomery ve Lombardo (1994) tarafından “mahkumlar arasındaki şiddet” ve “toplu şiddet” olarak ikiye ayrılmıştır. (aktaran,

Bottoms (1999:206)).¹ Bottoms'a göre, hapishanede yaşanan şiddetin bu iki şiddet türünden hangisi olduğunu belirleyen unsur, "hapishane düzeni"nin etkilenme derecesidir. Kollektif şiddet söz konusu olduğunda hapishanedeki sosyal düzeninin işleyişi aksarken, mahkumlar arası şiddet, hapishane sosyal düzenini bozmadan ve bu düzen dahilinde her gün gerçekleşen şiddet olaylarıdır. Bu çerçevede, iki tür şiddet arasındaki temel farklılık, hapishanenin kurumsal işleyişini engelleyip engellememe noktasında ortaya çıkmaktadır (Bottoms 1999:206).

Hapishane şiddetini, salt fiziksel şiddet olarak ele almak, yanıltıcı olacaktır. Çünkü bazen bireyin maruz kaldığı psikolojik şiddet, birey için fiziksel şiddetten daha yaralayıcı olabilir (Bottoms, 1999). Bununla birlikte, resmi kaynaklar ve hapishane disiplin kayıtları, ağırlıklı olarak fiziksel şiddete ilişkindir. Veri kaynaklı sıkıntılar nedeniyle, mahkumla birebir görüşme yapılan çalışmalar haricinde hapishanelerde şiddet araştırmalarının genel olarak fiziksel şiddete odaklandığı görülmektedir.

I. HAPİSHANELERDE ŞİDDET

Hapishanelerde mahkumlar arası şiddete ilişkin literatür, "mahkumlar arası şiddet » ve "ezicilik" (bullying) başlıkları altında şekillenmiştir. Her ikisi de agresif davranış türü olan bu iki tür şiddetin arasındaki temel farklılık, daha sonra da değinileceği gibi, "güç dengesizliği" bağlamında şekillenmektedir. Ezicilik davranışında, ezicinin (fail-bully) mağdura karşı fiziksel ya da psikolojik olarak daha güçlü olduğu veya daha güçlü olduğu iması hakimken, mahkumlar arası şiddet kavramında böyle bir önkoşul gerekmemektedir. Dolayısıyla, ezicilik davranışı literatürüne mahkumlar arasında güç dengesizliği koşulu üzerine odaklı araştırmalar hakimken, mahkumlar arası şiddet literatüründe şiddet tanımı, ezicilik davranışını da içerecek şekilde, daha geniş tutulmaktadır.

Özellikle kalabalıklaşma ve alt kültürdeki değişim neticesinde cezaevlerine hakim olan şiddet ortamı, bugün ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede önemli bir gündem maddesini teşkil etmektedir.

---

¹ Braswell, Michael, Montgomery, Reid H., Lombardo, Lucien X, 1994, "Prison violence; Prison riots; United States", Anderson Publications Co.

Bu çalışmada, cezaevlerinde şiddet literatürüne ilişkin bilgi verilmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede ezicilik ve şiddet davranışı üzerinde durulacak, bu iki tür şiddet arasındaki farklara değinildikten ve hapishanelerde yaygınlığını tartıştıktan sonra, hapishanelerde şiddet olgusuna neden olan etkenler kapsamında hapishane alt kültürü ve çeteler üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ise hapishanelerde şiddet konusunda öne çıkan teoriler üzerinde kısaca durulacaktır.² Çalışmanın son bölümünde, literatürde hapishane şiddet eğilimi ile ilintili olduğu gözlemlenen değişkenler hakkında bilgi verilecektir.

I.1. Ezicilik (Bullying)

1990'lı yıllarda telaffuz edilen ve ilk olarak okullardaki varlığı sorgulanan ezicilik kavramı, zamanla birçok kurum için de araştırma konusu olmuştur.³ Ezicilik davranışının araştırıldığı kurumlar arasında, hastaneler, okullar, işyerleri ve hapishaneler sayılabilir. Ezicilik davranışının birey üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle, ABD'de son dönemde anaokullarının da ezicilik araştırmalarına konu edildiği görülmektedir.

Salt fiziksel değil, psikolojik olarak da uygulanan ezicilik davranışının birey üzerinde ağır psikolojik izler bıraktığı bugün artık kabul edilmekte, ABD ve İngiltere başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede bu davranışa uğrayan bireylerin danışabilmesi için merkezler kurulmaktadır.

Hapishanelerin katı ve otoriter yapısının zorlayıcı koşulları altında ve hapishane alt kültürünün 1970 sonrası şiddeti yücelten yapısı çerçevesinde öne çıkan ezicilik davranışına ilişkin literatüre, ağırlıklı olarak bu davranışı bir agresif davranış türü olarak değerlendiren psikoloji biliminin katkı sağladığı görülmektedir. Hapishanelerde

---

² Bu çalışmada ele alınan teoriler hapishane şiddetini açıklayan teorilerin sadece birkaçıdır. Hapishane şiddetini yaşam döngüsü teorisi (life course theory), genel gerilim teorisi (general strain theory) kapsamında inceleyen çalışmalar da mevcuttur.

³ Ezicilik araştırmalarının ilk dönemleri, okullardaki ezicilik üzerine odaklanmıştır. Bu konuya ilişkin öncü çalışmalar arasında, Farrington, David P. (1993), "Understanding and Preventing Bullying" ve Olweus, D. (1996). Bully/Victim Problems in School. Prospects, 26, 331-359 yer almaktadır.

ezicilik kavramının incelenmesi 1994 yılında Ireland ile başlamış⁴, 1999 yılında bu yöndeki araştırmalar hız kazanmıştır.

Tehdit, baskınlık ve güç üçlemesinde şekillenen ezicilik davranışının hapisane ortamında ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Hapishaneler, güçlü ve diğer mahkumlar üzerinde hakimiyet kurabilen baskın bireylerin yüceltiildiği, zayıf bireylerin ezildiği, gözetimin düşük olduğu, “vahşi” ortamlardır.⁵ Hapishane yönetimine şikayet mekanizmasının hapisane alt kültüründe “ispiyonculuk” olarak değerlendirilmesi ve cezalandırılması da, hapishanelerde eziciliğin oluşumu ve devamını kolaylaştırıcı bir unsurdur (Ireland ve Ireland, 2000).

Hapishanelerde ezicilik kavramına ilişkin araştırmaların İngiltere’de başladığı söylenebilir. Ezicilik literatüründe hala İngiltere’de yapılan çalışmalar ağırlıklıdır. İngiltere dışındaki ülkelerde yürütülen çalışmaların ezicilik yerine ağırlıklı olarak genel itibariyle mahkumlar arası şiddet olgusu üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Mahkumlar arası şiddet ve ezicilik davranışları benzerlik gösterse de aynı değildirler. Edgar (2005), eziciliğin şiddet davranışından temel farkının güç dengesizliği olduğunu ifade etmekte, birbirleriyle güç mücadelesine giren ve baskın olmaya çalışan iki mahkum arasındaki şiddetin ve karşılıklı tehdidin, birbirlerine zarar verseler dahi ezicilik olarak değerlendirilemeyeceğini, çünkü her iki mahkumun da eşit güçte olduğunu belirtmektedir. Edgar (2005:396), bazı durumlarda birbiri üzerinde baskı kurmaya ve güçlü konuma geçmeye çalışan mahkumların birbirlerine uyguladıkları şiddet, hakaret ve tehdidi, henüz aralarında bir güç dengesizliği oluşmadığı için, “ezicilik öncesi (pre-bullying) olarak ifade etmektedir.

Mahkumlar arası şiddet ve ezicilik literatüründe, cezaevlerinin mahkumlar arası şiddeti nasıl önleyebileceği yönünde birçok çalışma bulunmaktadır. Cezaevlerinde alınacak ezicilik davranışına ilişkin önlemler, bu davranışın failini belirledikten sonra, ezici

---

⁴ Ireland, J. L. (1995), “Descriptive Analysis of Bullying in Male and Female Adult Prisons”, Bachelor’s of Science dissertation. Department of Psychology, University of Central Lancashire, UK.

⁵ Ireland, ezicilik davranışının faili olan bireylerin, hapisane ortamında saygınlık ve prestij kazanmakla birlikte, bu durumun sakıncaları da olduğunu ifade etmektedir. Bu sakıncalar arasında, diğer mahkumlar tarafından olgunlaşmamış (immature) olarak değerlendirilmek, hapisane yönetimleri tarafından etiketlenip özgürlüğünün kısıtlanması gibi sakıncalar sıralanabilir. (Ireland ve Ireland (2000:203))

bireyi bu davranışına müdahale etmek üzere mahkumlardan ayırmak, davranışını değiştirmek için kimi programlara tabi tutmak, bazı haklarını kısıtlamak gibi uygulamalar içerebilir (Edgar 2005). Hapishanelerin ezicilik davranışını önlemeye yönelik olarak nasıl önlemler alınması gerektiği konusu, mevcut çalışmanın alanı dışında olduğu için burada bahsedilmeyecektir. Ancak, literatürde ezicilik de dahil olmak üzere mahkumlar arası şiddetin birey üzerinde intihara varan etkileri gözönüne alındığında, bu alana yönelik çalışmaların oldukça önemli olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Edgar (2005), hapishanelerde şiddet davranışının ezicilikten değil, mağduriyetten (victimization) kaynaklandığını, bu çerçevede, hapishanelerde şiddetin azaltılması için uygulanacak temel yöntemin, şiddet yerine mağduriyet kavramına yoğunlaşmak şeklinde olmasının yerinde olacağını ifade etmektedir.

Eziciliğe ilişkin olarak literatürde farklı farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Ağırlıklı olarak okullardaki ezicilik davranışını analize yönelik çalışmalarda yer alan bu tanımlardan bir tanesi, Smith (1994)⁶ tarafından, “gücün sistematik olarak kötüye kullanımı” olarak yapılmıştır. Smith’e göre bu tür davranış net güç ilişkilerinin ve düşük gözetimin olduğu sosyal gruplarda gerçekleşmektedir. (Smith (1994)’den aktaran Ireland 2000c:201)

Farrington (1993:5), bir davranışın ezicilik olarak tanımlanabilmesi için gerekli olan hususları, davranışın fiziksel, sözel ya da psikolojik bir saldırı olması, iki taraf arasında güç eşitsizliği olması, belli bir döneme yayılarak tekrarlanıyor olması, nedensiz olması ve karşı tarafta (mağdurda) korku yaratması veya karşı tarafı zarara uğratması şeklinde sıralamaktadır.

Farrington’un daha çok okullarda rastlanan ezicilik için yaptığı bu genel çerçeve, Ireland tarafından hapishane ortamına uyacak şekilde değiştirilmiştir. Ireland, hapishane ortamına uygun bir ezicilik tanımının yapılmasının önemli olduğunu, tanımda olabilecek zaafiyetin ezicilik davranışının ölçümünde hatalara yol açabileceğini ifade etmektedir. Ireland tarafından hapishanelere uyarlanabilecek olan ezicilik tanımı, şu şekilde yapılmıştır:

---

⁶ Smith, P. K. (1994). “What can we do to prevent bullying in school?”

“Bir birey, bir haftalık bir süre içerisinde aynı ya da farklı kişiler tarafından doğrudan ya da dolaylı agresif davranışın hedefi haline geliyorsa, bu kişi eziciliğe maruz kalıyor demektir. Bireye yönelik tekil (tekrar etmeyen) agresif davranış da, eğer ciddi ise ve eğer mağdur bireyin ileride de aynı fail veya diğer bireyler tarafından agresif davranışa uğrayacağına inanmasına ve bundan korkmasına neden oluyorsa, bu tekil agresif davranışlar da ezicilik olarak değerlendirilebilir. Bir agresif davranış, gerçekten olmasa bile, fail ve mağdur arasındaki güç dengesizliği imasını taşıyorsa, bu agresif davranış da ezicilik olarak değerlendirilir” (Ireland 2002d:26).

Ireland tarafından verilen yukarıdaki tanıma göre, bir davranışın ezicilik olarak değerlendirilebilmesi için, tekrarlanması ve aynı kişiler tarafından yapılması şart değildir. Ireland, mahkumların sık yer değiştirmesinden dolayı mahkumun aynı mahkum/mahkumlar tarafından tekrar eden eziciliğe maruz kalmasının mümkün olamayacağını belirtmekte, bu çerçevede ezicilik davranışı tanımında yer alan “tekrarlanma” şartının hapisane ortamına uygun olmayabileceğini ifade etmektedir (Ireland, 2000:2).

Ezicilik davranışı, doğrudan ya da dolaylı yollarla olabilir. Doğrudan ezicilik, fiziksel, sözel veya cinsel tacizi içerirken, dolaylı ezicilik, birisi hakkında laf çıkarma, dedikodu yapma ya da dışlamayı ifade etmektedir (Ireland ve arkadaşları, 2007a).

Literatürde ezicilik tanımının farklı şekillerde ele alınması, bu davranışa yönelik çalışmaların da farklı sonuçlara yol açmasını beraberinde getirmektedir. Ireland (2002), ezicilik davranışı literatüründe genç mahkumlar arasında ezicilerin oranına ilişkin tespitlerin yüzde 20 ile yüzde 70, mağdurların oranına ilişkin tespitlerin ise yüzde 30 ile yüzde 70 oranı arasında değiştiğini ifade etmektedir. Benzer farklılık, yetişkin mahkumlar için de geçerlidir.

Araştırmacıların kullandığı ezicilik kavramı farklılık gösterse de, literatürde bu davranışa ilişkin ortak kanı, eziciliğin bireyler arasındaki güç eşitsizliğine dayandığı ve “tehdit” unsurunu barındırdığıdır.

Ezicilik davranışı tanımının mahkumlara bırakıldığı çalışmalarda ise, mahkumların dolaylı ezicilik şekillerini ezicilik olarak algılamayabildikleri ve bir davranışın ezici davranış olarak değerlendirilebilmesi için mutlaka tekrar ediyor olması şartının

çoğunluk tarafından paylaşılmadığı görülmüştür. (Nelsona ve arkadaşları, 2010) Mahkumların ezicilik olarak değerlendirdikleri davranışlar arasında, fiziksel şiddet davranışı, hırsızlık gibi davranışların yanısıra, tehdit, manipulasyon, zorlama, sözel hakaret, dedikodu çıkarma, yalan söyleme, isim takma gibi psikolojik şiddet yöntemlerini de ezicilik olarak ifade ettikleri görülmüştür. Sosyal dışlama, görmezden gelme gibi dolaylı ezicilik davranışları da, mahkumların tanımları arasında yer almaktadır (Nelsona ve arkadaşları 2010, Ireland 1996, Ireland 2003). Bununla birlikte, tartışma, yalan söyleme, dedikodu çıkarma gibi davranışlar, bazı mahkumlar tarafından ezicilik olarak algılanmamaktadır (Nelsona ve arkadaşları 2010).

Ezicilik davranışının tanımından kaynaklanan problemler nedeniyle, bireylere anket uygulayarak hazır tanımlar üzerinden araştırma yapmak yerine, bir “davranışsal kontrol listesi” (behavioral checklist) uygulanarak ezicilik davranışının mahkumların tanımlarıyla oluşturulması yoluna gidilen çalışmalar bulunmaktadır. Beck ve Smith(1995) tarafından yapılan böyle bir çalışmada⁷, mahkumlara, eziciliğe maruz kalıp kalmadıklarını sormak yerine, başlarına gelen olumsuz muameleleri yazmaları söylenmiştir (Ireland, 2000a). Bu araştırma sonucunda, İngiltere’de 397 genç mahkumun yüzde 75’inin bir ezicilik davranışı içerisinde olduğu, yüzde 50’sinin ise iki defa bu davranış türü içinde yer aldıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ezicilik davranışı tanımı mahkumlara bırakıldığında, hapishanelerde bu davranışın görülme sıklığı daha yüksek oranda tespit edilmiştir (Ireland, 2000a:207).

Eziciliğe yönelik çalışmaların ulaştığı sonuçlar literatürde önemli farklılıklar gösterse de, hapishanelerde ezicilik kavramı artık yadsınamaz bir gerçektir. Eziciliğe yönelik çalışmalarda yöntem olarak genellikle öz rapor (self-report) ve yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin seçildiği ve davranışsal kontrol listesi (behavioural checklist) kullandığı görülmektedir.

Ezicilik davranışına ilişkin literatüre göre genel olarak kadın mahkumlarda dolaylı ve sözel eziciliğin, erkek mahkumlarda ise fiziksel eziciliğin daha yüksek olduğu ve genç mahkumlar arasında ezicilik davranışının daha fazla olduğu görülmektedir.

---

⁷ Beck, G., & Smith, P. K. (1995). “An alternative assessment of the prevalence of bullying among young offenders”

Ezicilik çalışmalarına örnek olarak, Ireland (1996) tarafından, 138 mahkum üzerinde öz raporlama (self-report) yöntemiyle yapılan çalışma verilebilir. Bu çalışmaya göre, katılımcıların yarısına yakını bir önceki hafta eziciliğe maruz kaldığını ifade etmektedir. Bu oran, erkek mahkumlarda yüzde 60'in üzerine çıkmaktadır. Katılımcıların yüzde 6'si ezici konumda olduklarını ifade ederken, yüzde 14'u mağdur olduklarını ifade etmiştir. Bu çalışmada, erkeklerde fiziksel eziciliğin daha fazla yer tuttuğu gözlemlenirken, kadınlarda sözel ezicilik ya da dolaylı ezicilik ilk sırada yer almıştır. Eziciliğin daha çok seks suçlarına ve zayıf olanlara yöneldiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir sonuç, mahkumlara, maruz kaldıkları ezicilik davranışı ile ilgili nasıl bir çözüm geliştirilebileceği sorulduğunda, ağırlıklı olarak "hiçbirşey" cevabının alınmasıdır. Bu durum, mahkumların bu davranışı hapisanenin karakteristik bir özelliği olarak gördüğü ve değiştiremeyeceğini düşündüklerini göstermektedir.

Ezicilik davranışının tanımsal sıkıntılarını aşabilmek amacıyla, bu konuya yönelik araştırmalarında ağırlıklı olarak kullanılan davranışsal kontrol listesi yerine kadın mahkumlarla yarı yapılandırılmış görüşme yapmak yoluyla Nelsona ve arkadaşları tarafından (2010) yürütülen bir çalışmada, mahkumların fiziksel şiddet davranışlarının yanısıra, dalga geçme, görmezden gelme gibi davranışları da, özellikle bu davranışlar diğer mahkumların yanında yapıldığında, ezici davranış olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Bazı mahkumlar tarafından ezicilik olarak nitelendiren davranışlar, söz konusu davranışı yapan mahkum tarafından "savunma davranışı" olarak değerlendirilmiştir.

Hapishanelerde doğrudan ve dolaylı eziciliğin oluş sıklığının neredeyse aynı olmakla birlikte, en fazla rastlanan ezicilik türünün dolaylı ezicilik olduğu tespit edilmiştir (Ireland ve arkadaşları, 2007, Ireland ve arkadaşları 2000b).

Hapishanelerde eziciliğin genel olarak mahkumların bir araya geldiği ve gözetimin en az olduğu yerlerde ve koridorlar, spor salonları, duşlar, çamaşırhaneler, yatakhaneler ve hücrelerde ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Home Office⁸ (1993)'ten alıntılanan, Ireland 1996).

---

⁸ Home Office(1993) "Bullying in Prison: A Strategy to Beat it", HMSO, London

Hapishane görevlilerine şikayet mekanizması hapishane alt kültüründe kınanan bir yaklaşım olduğu için, şikayette bulunan mahkumlar daha şiddetli fiziksel ve duygusal eziciliğin hedefi haline gelebilmektedirler. Bu durum, ezicilik davranışının resmi istatistiklerde olduğundan daha az görülmesine neden olmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre, mahkumlar, ezicilik davranışının faili olan mahkumları, deneyimsizlik ve diğer mahkumlardan destek alamaması nedeniyle hapishane alt kültürüne uyum sağlayamayan, zayıf ya da hassas bireyler olarak tanımlamaktadır. Ezicilik davranışının faili olan bireylerin ise ağırlıklı olarak, daha önceden hapishane deneyimi olan, hayatının önceki döneminde de, örneğin okul hayatında da ezici olan, empati yeteneği kuramayan bireyler olduğu görülmektedir. Ancak, Ireland, ezici ve mağdura ilişkin tanımların mutlak olmadığını, değişkenlik gösterebileceğini ifade etmektedir (Ireland, 2000a:10).

Ezicilik davranışı literatüründe ağırlıklı olarak genç erkek mahkumlara ilişkin çalışmalar yer almaktadır. Kadınlara ve yetişkin mahkumlara yönelik çalışmaların daha kısıtlı olduğu görülmektedir.

I.2. Mahkumlar arası şiddet

Hapishane alt kültürünün 1980 sonrası değişikliğe uğraması ve ceza politikalarındaki katılma sonucu hapishane popülasyonundaki büyük artış nedeniyle yaygınlaşan mahkumlar arası şiddetin bireyler üzerinde intihara varan yıkıcı etkileri olmaktadır. Ezicilik de dahil olmak üzere, mahkumlar arası şiddetin yaygınlaşması ve hapishane kültürünün bu olguyu destekler hale gelmesi, hapishane düzenini ve hapishanedeki güvenliği olumsuz etkilemektedir.

Hapishanelerde şiddet konusuna ilişkin araştırmalar arasında, ABD ve İngiltere’de yapılan çalışmaların önemli yer tuttuğu gözlenmektedir.

Mahkumlar arasındaki şiddete ilişkin literatür, bu konuya ilişkin iki temel argüman etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu argümanlar, mahkumlar arasındaki şiddetin hapishane ortamının sunduğu fiziksel ve sosyal kısıtlardan kaynaklandığını öne süren “yoksunluk” (deprivation) teorisi ve bireyin hapishaneye dış dünyadan getirdiği şiddete yatkın değerlere vurgu yapan “aktarma” (importation) teorisidir. Literatürde

son dönemde bu iki temel teoriye ek olarak, mahkumlar arasındaki şiddeti açıklamada hapishanelerin özgün fiziksel ve sosyal koşullarının etkili olduğunu öne süren “durumsal” (situational) model, hapishane rejimlerinin etkili olduğunu öne süren “yönetimsel” (administrative) model kullanılmaktadır (Homel ve Thompson, 2005).

Hapishanelerde mahkumlar arası şiddet olaylarının araştırılması önündeki en büyük sıkıntı veri kaynaklıdır. Bottoms (1999), hapishanedeki psikolojik ve fiziksel istismar olaylarının hapishane otoritelerine tam olarak yansıtılmaması ya da şikayet mekanizmalarının işlevselliğinin hapishaneler arasında farklılık göstermesi nedeniyle, bu konudaki çalışmaların resmi istatistiklere dayanılarak yapılmasının güç olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla hapishanelerdeki şiddet olaylarına ilişkin olarak veri üretiliyor olsa dahi, resmi verilerin gerçek durumu yansıtmaktan uzak olacağı söylenebilir.

İngiltere ve Galler Bölgesi’nde, hapishanelere ilişkin disiplin suçları 1990 yılından beri yayınlanmaktadır. Hapishane bazında tutulan disiplin verilerinin toplulaştırılmasıyla elde edilen bu verilere göre, her bin kişiden 39 kişi, fiziksel şiddetle karşılaşmaktadır (Bottoms, 1999).

İngiltere’de hapishanelerde şiddet üzerine yapılan akademik çalışmalar arasında, 1980 yılında, King ve McDermott tarafından yapılan çalışma, İngiltere’de hapishane mağduriyetinin yaygınlığı ve sıklığına ilişkin yayınlanmış ilk çalışma olması nedeniyle önem arz etmektedir (Bottoms 1999:220). Beş yetişkin hapishanesine yönelik olarak yürütülen bu çalışmada, King ve McDermott mahkumlarla sıklıkla görüşerek güvenlerini kazanmış ve dağıttıkları anketleri mahkumların kendilerinin doldurmasını tercih etmişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre, şiddete maruz kaldığını ifade eden mahkumların oranı yüzde 12.5’tur. Böylece yukarıda bahsedilen ulusal düzeydeki resmi çalışma sonucundan daha yüksek bir sonuç elde edilmiştir.

İngiltere’de bu konuda yapılmış diğer önemli bir çalışma, 1994-95 yılları arasında, Oxford Üniversitesi araştırmacıları tarafından, iki yetişkin hapishanesi üzerine yapılan çalışmadır. Bu çalışmada da veri kaynağı olarak mahkumların kendi doldurdukları anketler kullanılmakla birlikte, araştırmacılar mahkumların anketleri doldurmaları sürecinde daha kontrollü davranmışlardır. Bu araştırmaya göre, fiziksel istismara

maruz kalan mahkum sayısı, King ve McDermott tarafından yapılan araştırmanın işaret ettiğinden daha fazla bulunmuştur (Bottoms, 1999).

İngiltere’de hapisane şiddeti üzerine yapılan bu çalışmalar, hapisanelerde mahkumlar arası şiddetin varlığını ve boyutunu göstermekle birlikte, bu araştırmaların diğer bir önemi, araştırmaların sonuçlarının yöntem ve soru farklılıklarından etkilendiğini göstermesidir. Mahkumların araştırmacıya güvendiği ve anketlerin yapılma sürecine mahkumun daha fazla dahil edildiği araştırmaların daha farklı sonuçlar verdiği görülmektedir. Bu durum, hapisane araştırmalarında yöntemin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Hapisane şiddeti araştırmalarının en fazla yapıldığı ülkelerden bir tanesi olan ABD’de, bu konuya ilişkin olarak 1993 yılında Cooley’in beş Federal Hapishanede yaptığı çalışma dikkat çekicidir. Cooley’in araştırmasının önemi, daha sonra genel kriminolojik çalışmalarda mağdur araştırma metodolojisinin standart yöntemi haline gelecek olan ve yukarıda belirtilen çalışmalarda kullanılmayan bir metod kullanmasıdır. Bu metod, “Mağduriyet Tarama Programı” (Victimization Screening Schedule) kullanarak, görüşme tabanlı (interview based) yaklaşımdır. Cooley, görüştüğü mahkumlara son 12 ay içerisinde ne tür mağduriyetler yaşadıklarını sormuş, aldığı cevapları hapisane kayıtlarıyla karşılaştırmış ve görüşme yoluyla elde ettiği verilerin hapisane verilerinin işaret ettiğinden 3 kat daha fazla olduğunu tespit etmiştir (Bottoms, 1999). Bu durum, hapisane şiddetinin resmi verilere doğru yansıtılmadığı tespitini doğrulamaktadır. Bunun nedeni, hapisane alt kültürünün şikayet mekanizmasına olumsuz bakması ya da hapisane yönetimlerinin çeşitli nedenlerle bu tür şikayetleri kayıt altına alma konusunda isteksiz davranmasıdır. Nitekim O’Donelle ve Edgar, İngiltere hapisanelerinde yaptıkları çalışmada, mahkumların yaklaşık yüzde 10’u ile yüzde 20’sinin, aslında hapisane yönetimine şikayette bulunmayı düşündüğünü ancak, bu mahkumların şikayet etmeleri durumunda kimliklerinin diğer suçlular tarafından öğrenileceğini hesaba katarak davranmaları gerektiğini ifade etmektedirler. Bu çalışmada, kimlikleri ortaya çıkan mahkumların, daha fazla şiddetle karşılaşmanın yanısıra, coğrafi olarak aile ziyaretlerine uygun olmayacak başka

hapishanelere transfer edilme gibi ihtimalleri de gözönünde bulundurmak durumunda oldukları ifade edilmektedir⁹ (aktaran Bottoms 1999:223).

Hapishanede şiddet literatüründe iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan bir tanesi, mahkumlar arası şiddetin açık hapishanelerde kapalı hapishanelere göre daha az olmasıdır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde üzerinde durulacak olan bu husus, hapishanelerde şiddetin hapishanelere özgü koşullara göre değişiklik gösterebileceğini ifade eden yönetsel teori, yoksunluk artışı ile hapishane şiddetinin pozitif ilişkili olduğunu öne süren yoksunluk teorisi ve bireyin kişisel özelliklerinin hapishane şiddetini artıran bir unsur olduğunu ifade eden aktarma teorisini doğrulamaktadır. Literatürde göze çarpan diğer husus ise, 21 yaş altı mahkumlar arasında, yetişkin mahkumlara göre daha fazla şiddet olayları görüldüğüdür.

Hapishane sosyolojisi literatüründe, hapishane şiddetinin açıklanmasına yönelik araştırmalar, temel olarak iki temel teori üzerinde şekillenmiştir. Bunlar, “yoksunluk” (deprivation) ve “aktarma” (importation) teorileridir. Literatürde son dönemde hapishane şiddetini araştırmaya yönelik çalışmalarda, bu iki teorinin etkinliğinin karşılaştırılmasından ziyade hapishane kural ihlallerini ve hapishane şiddetini açıklamakta birlikte kullanılması ve bu iki teoriye ek olarak, hapishane şiddetinde çevresel etkileri de hesaba katan teorilere yer verilmektedir. Bu çalışmada, bu teorilerden durumsal (situtational) ve yönetsel (managerial) teorilerine değinilecektir.

Hapishane ortamında ortaya çıkan sorunların nedenine ilişkin olarak, aşağıda ayrıntılı olarak değinileceği gibi, Clemmer (1958) ve Sykes (1958) hapishane ortamına odaklanırken, Irwin ve Cressey (1962) şiddetin de dahil olduğu bir çok sapkın davranışın hapishane öncesi kültürel ve sosyal ortamdan edinilerek birey tarafından hapishaneye getirildiğini ifade etmekte, Dililio (1987)¹⁰ ise, hapishane ortamında ortaya çıkan sorunlardan aslında hapishane yönetiminin sorumlu olduğunu, bu sorunların yönetsel yetersizliğin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir (aktaran Kellar ve Wang, 2005). Hapishanelerde, şiddet de dahil olmak üzere olumsuz davranışların ortaya çıkmasında hangi teorisinin daha etkin olduğuna ilişkin çalışmalar yapılmaktadır.

---

⁹O'Donnell, I., ve Edgar K. 1998. “Bullying in Prisons”. *Occasional Paper no. 18*. Oxford: University

¹⁰ Dililio, J. 1987. *Governing Prison*. New York; Free Press

II. HAPİSHANE ALT KÜLTÜRÜ

Bireyler, hapishane ortamına girdiklerinde, bir adaptasyon süreci yaşarlar. Bu süreç, aslında, hapishanede daha önce konmuş olan kuralları ve değerleri öğrenme ve kendi seçmedikleri bu değerlere boyun eğme sürecidir. Birey, bu değerlere uyum sağlamak, başka şekillerde davranmak, aslında, başka birisi olmak zorunda kalmaktadır. Bireyin hapishanede oynayacağı rol, hapishane ortamının gerektirdiklerine göre belirlenmektedir. Birey, hapishanede, cinsel ve maddi yoksunluklarla başa çıkabilmek, yeniden bir sosyal statü elde etmek, bir miktar otonomi elde etmek ve kişisel güvenliğini sağlayabilmek zorundadır (Crewe, 2009: 5).

Bireylerin hapishaneye adaptasyon derecesi, hapishane ortamının koşulları ve bireyin hapishane ortamına maruz kaldığı süre çerçevesinde değişebilir (Crewe, 2009:6). Bireyler, hapsedildiklerinde, otoriter bir kuruma ve alışık olmadıkları, yeni roller ve kalıplarla karşı karşıya olacakları sosyal ve bir o kadar da izole bir ortama adım atmaktadırlar. Bireyler, böyle bir ortama girer girmez hemen “teslim olmazlar”. Bununla birlikte, tabi oldukları sosyal ve kurumsal güçler, bireyleri adapte olmaya zorlar. Adaptasyon süreci, hayatta kalabilmek adına, yeni bir kimliğe bürünmek, başka bir insan olmak demektir.Yapılan çalışmalara göre, bireylerin hapishaneye ilk girdiklerinde kendi değerlerine (conventional values) uygun davrandıkları, ceza süresinin ortalarına doğru cezaevine ve cezaevi değerlerine uyum sağladıkları, hapishaneden çıkmaya yakın dönemde kendi değerlerine tekrar döndüklerini, böylece mahkumların adaptasyon süreçlerinin bir U eğrisi şeklinde olduğu ifade edilmektedir (Gover ve arkadaşları, 2000).

1970’li yıllardan sonra ceza rejimlerinin sıkılaşması ve hapishane popülasyonunun artmasıyla, “dış” sosyal ve ekonomik değişimlerin etkileri hapishanelerde de görülmüş, hapsedilme oranlarının artışıyla, hapishane popülasyonu içerisinde neoliberal düzenin gerektirdiği sosyal ve ekonomik nitelikleri taşımayan marjinal kesimlerin payı artmıştır. Ceza sistemlerindeki neoliberal akıma koşut olarak oluşan yeni dalga neticesinde, hapishane kültürü güç ve baskıyı önemseyen, hapishanede şiddeti ön plana çıkaran bir çehreye bürünmüştür. Bu yeni dönemde, mahkumlar arası şiddet, “hapishane alt kültürü” kavramı çerçevesinde oluşmakta ve yeniden üretilmektedir. Bu

çerçevede, hapishanelerde şiddet konusunun hapishane alt kültürü ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Hapishanelerde şiddet olgusunu açıklayan teoriler de, şiddete hapishane alt kültürü ekseninde yaklaşmaktadırlar.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde hapishane kültürünün işlevi ve oluşmasına ilişkin yaklaşımlar hakkında bilgi verilecektir.

II.1. Tanımı

Kuralları, değerleri, inançları, gelenekleri ve hatta kendi “diliyle” alt kültür, geniş (larger) kültürden izole olan ve yeterince uzun bir zaman süresince düzenli ve yoğun iletişim yaşayan bireyler arasında oluşur. Hapishaneler, bu tanımdan hareketle, alt kültür oluşumu için ideal yerlerdir, zira hapishanelerin “bütüncül” (totaliter) yapısı, hapishane alt kültürü oluşumu için gerekli altyapıyı hazırlamaktadır (Stohr ve Walsh, 2012:118).

“Hapishane alt kültürü”, hapishane sosyologlarının temel çalışma alanlarından bir tanesini teşkil etmektedir. Hapishane sosyologlarının hapishane alt kültürüne olan ilgisinin nedeni, bu olgunun hükümlü bireyin totaliter bir kurum olan hapishane kurumunun dayattığı yeni tür yaşama adaptasyon süreciyle etkileşimidir. Hapishane sosyologları, mahkumların hapishane ortamına nasıl adapte oldukları ve diğer mahkumlarla nasıl sosyalleştikleri konusunu incelemişler, bu çerçevede önem kazanan hapishane alt kültürünün ortaya çıkmasında dışsal unsurların mı yoksa içsel unsurların mı etkili olduğu konusu literatürde önemli bir yer tutmuştur.

Özgün değerler ve kurallardan oluşan bir hapishane kültürü olgusunun varlığı, 1930’lu yıllarda New York Suç Komisyonu tarafından dile getirilmiştir. Aynı yıllarda, bazı sosyal araştırmacıların kimi Amerikan hapishanelerinde yaptıkları çalışmalarla da, mahkumlar arasında geçerli olan bir değerler sistemini niteleyen “suçlu kültürü” kavramından bahsedilmektedir. Bununla birlikte, “hapishane alt kültürü”nün akademik çevrelerce tanınması ve bu konuda akademik çalışmaların kesintisiz devamı sürecinin başlaması için, 1940’li yılları beklemek gerekmiştir (Winfrey ve arkadaşları, 2002).

Hapishane alt kültürüne ilişkin ilk tanım, mahkumlaşma (prisonization) kavramıyla birlikte Clemmer tarafından yapılmıştır.¹¹ Clemmer'in ortaya attığı mahkumlaşma kavramı, 1960 yılında Sykes ve Messinger¹² tarafından "suçlu kuralları" (inmate code) kavramıyla zenginleştirilmiştir. Sykes ve Messinger, bu kavramın temel unsurlarını, mahkumların oluşturduğu; sisteme bağlılık (don't sequal), kendi işine bakmak (don't interfere in others' business), güçlü olmak, sert olmak, diğer mahkumlarla ilişkide dürüst olmak şeklinde açıklamışlardır. Sykes ve Messenger (1960), bu sayılan unsurları taşıyan kurallara, ya da diğer bir deyişle "hapishane alt kültürü"nü değerlerine gösterilen uyumun, mahkumların hapishanedeki konumlarını da belirlediğini ifade etmektedirler (Sykes, G. and S. Messinger (1960)'dan aktaran Faulkner ve Faulkner, 1997:57).

Bireylerin hapishaneye adaptasyon süreci farklılıklar göstermekte, her birey hapishane kültürüne aynı şekilde adapte olamamaktadır. Diğer mahkumlara bağlılık göstermeyen, sorunlarını hapishane yönetimine taşıyanlar; "ispiyoncu", yeterince sert olmayanlar "zayıf" olarak nitelenmekte, dolayısıyla bireylerin hapishane içindeki statüleri de hapishane kültürüne adaptasyon dereceleriyle ilintili olmaktadır. Böylece hapishanede çeşitli statüler ve roller doğmakta ve mahkumlar arasında bir sosyal sistem oluşmaktadır (Sykes ve Messenger (1960)'dan aktaran Faulkner ve Faulkner, 1997:57).

Hapishane kültürünün Sykes ve Messenger tarafından yapılan tanımı ve sıralanan özellikleri, daha sonra yapılan araştırmalarla da desteklenmiştir. Örneğin, Faulkner ve Faulkner (1997) tarafından, yüksek güvenli bir hapishanede yapılan çalışmada, mahkumların hapishanedeki statülerinin hapishaneye girdiklerinde hazır buldukları alt kültüre uyum çerçevesinde şekillendiği belirlenmiştir. Mahkumlar, hapishane alt kültürünün temel özelliklerini, bağlılık (ispiyonculuk yapmamak-don't be a snitch), kendini işine bakmak (doing your own time), güçlü olmak (standing up for one's self) ve aklını kullanmak (smartness) olarak ifade etmişlerdir (Faulkner ve Faulkner, 1997:55).

---

¹¹ Clemmer, D. (1940), "The Prison Community", The Christopher Publishing House

¹² Sykes, G., & Messinger, S. (1960), "The Inmate Social System" In Theoretical Studies in Social Organization of the Prison, R.A. Cloward et al.(eds.). Washington, DC: Social Science Research Council

II.1.1 Clemmer ve Mahkumlaşma (Prisonisation)

Hapishane sosyolojisinin 1950’li yıllardaki temel varsayımı, suçlular arası hiyerarşik yapının ve suçlu alt grubu arasındaki ilişkilerin, “tutukluluk” olgusunun ve hapishane ortamının doğal bir sonucu olduğu yönündedir. Nitekim, hapishane sosyolojisinin önde gelen isimlerinin 1950’li yıllarda yaptıkları çalışmalar da, bu yönde olmuştur.

Hapishane sosyolojisine ilişkin klasik eserlerden bir tanesi, Donald Clemmer’in (1960) “The Prison Community” (Hapishane Toplumu) isimli çalışmasıdır. Amerika’da yüksek güvenli bir hapishanede yaptığı derin analizlerine yer veren Clemmer, bu eserinde hapishane sosyolojisinde önemli yeri olan “mahkumlaşma” (prisonization) kavramını geliştirmiştir. Clemmer, hapishanede yaptığı gözlemler sonucu, bulunulan gruba sadakat esasına dayanan ve suçluların çıkarlarını korumaya yönelik bir kurallar bütününden (code) bahsetmektedir. Hapishane alt kültürü olarak ifade edilebilecek bu kurallar bütünü, disiplin konularında hapishane çalışanlarına yardım etmeyi, mahkumların faaliyetleri hakkında hapishane yönetimine bilgi vermeyi, mahkumlar arasında hırsızlık yapmayı kesinlikle yasaklamaktadır. Clemmer, bireyin hapishanedeki kuralları, alışkanlıkları, değerleri, yani hapishane alt kültürünü algılama ve bunlara uyum sağlama sürecini “mahkumlaşma” kavramıyla ifade etmektedir (Crewe, 2007). Bu yaklaşıma göre bireyler, mahkumlaşma süresince hapishane alt kültürüne ait bir takım değerleri içselleştirirler ve karşılaştıkları bu yeni düzene uygun olmak üzere bir takım davranışlar geliştirirler.

II.1.2. Sykes, “Suçlu Kültürü” (Inmate Code) ve “Mahkumiyet Sancıları (Pains of Imprisonment)

Hapishane sosyolojisi alanında diğer önemli bir çalışma, Gresham Sykes’in “Tutsaklar Toplumu” (1958) (The Society of Captives)¹³ isimli eseridir. Clemmer’in çalışmasında olduğu gibi, suçluların sosyalleşme sürecinin ve bu sürece hapishane ortamının etkilerinin incelendiği bu çalışmaya göre, mahkumlar, hapishane ortamının getirdiği yoksunluk (deprivation) koşullarıyla başa çıkabilmek için, birbirleriyle sıkı bağlar kurmak, yardımlaşmak, içinde buldukları gruba bağlılık göstermek gibi kolektif

---

¹³ Sykes, G. (1958), “The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison”, Princeton University Press

davranış biçimlerine yönelmekte, bu da “mahkumlaşma” sürecini ortaya çıkaran “tutukluluk kültürü”nü oluşturmaktadır (Crewe, 2009:4). Suçlu kültürünün varlığı Clemmer tarafından da belirtilmekle birlikte, Sykes, Gremmer’den farklı olarak, hapishanelerde “mahkumlaşma” sürecine konu olan normlar ve değerler bütünüünün nasıl oluştuğuna ve bu kültürün işlevine odaklanmıştır (Crewe, 2007). Sykes, tüm hapishane alt kültürlerinin, kurumun özgün yapısı ve yerinden bağımsız olarak, benzer değerleri taşıdığını ifade etmektedir (Paterline ve Peterson 1999).

Sykes, suçlu kültürünün oluşmasında, bireylerin hapishanede olmaktan kaynaklı yoksunluk hissinin etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu yoksunluk hissi, Sykes tarafından “mahkumiyet sancıları” (pains of imprisonment) olarak ifade edilir. Bu sıkıntılar, “özgürlük, mal ve hizmet, heteroseksüel ilişki, otonomi ve güvenlik yoksunluğuna ilişkin sıkıntılardır” (Sykes (1958)’den aktaran, (Stohr ve Walsh, 2012:116). Sykes’e göre, hapishanede karşı karşıya kalınan yoksunlukların en önemlileri, aile bireyleri ve arkadaşlardan ayrı kalmak, görüşmek istediği kişiyi istediği zamanda görememektir. Otonomi eksikliği, bireylerin nerede, ne zaman, kiminle ne yapacaklarına mahkumların kendilerinin değil, hapishane yönetiminin karar veriyor olması, mahkumlar için stres ve sıkıntı kaynağı olmaktadır (Stohr ve Walsh, 2012). Mahkumların bir arada yaşamak zorunda kaldığı diğer bireyler arasında agresif ve şiddete meyilli olan, ya da hapishane ortamında bu hale gelmiş olan bireyler olabilir. Nitekim, Sykes (1958), “hapishane hakkındaki en kötü şey, diğer suçlularla bir arada yaşamak zorunda olmaktır” sözüyle, bu durumun yarattığı sıkıntıdan bahsetmektedir (aktaran, Stohr ve Walsh 2012:117). Sayılan tüm bu sıkıntılar neticesinde, hapsedilme olgusu, fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanamamasının yanısıra, bireyin benlik imajı üzerinde yıkıcı bir etkide bulunmaktadır. Hapishane deneyimi, bireyin temel değerlerine zarar vermekte, kendine güvenini, benlik algısını zedelemekte ve bu durum bireyde hayal kırıklığı ve kaygı yaratmaktadır (Kellar ve Wang, 2005). Bu ortamda mahkumlar, söz konusu sıkıntılarından kurtulabilmek için şiddete yönelebilirler. Yani, diğer mahkumlara yönelik şiddet, çetelere katılmak, illegal yollarla mal ve hizmet satın almak, homoseksüel ilişkilere yönelmek gibi olumsuz davranışlar, mahkumun otonomi, özgürlük, güvenlik, mal ve hizmet gibi ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu yöntemler olabilir (Stohr ve Walsh, 2012).

II-1.3. Goffman ve Totaliter Kurumlar

Hapishane alt kültürü konusunda diğer önemli bir çalışma, Goffman (1961) tarafından yapılmıştır. Goffman da, Sykes gibi, bireysel adaptasyon süreci üzerinde durmuş ve suçlu bireyin adaptasyon sürecini ve bu süreçte yaşadığı sıkıntıları hapishane ortamı bağlamında açıklamaya çalışmıştır. Goffman'ın hapishane sosyolojisi literatürüne diğer önemli bir katkısı, hapishaneleri “bütüncül” (total) kurumlar olarak tanımlamasıdır.

Goffman, bireyin hapishaneye adaptasyon sürecinde bir kurum olarak hapishanelerin işleyişi ve sunduğu ortamın etkilerini incelemiş ancak bireyin kişisel geçmişi ve karakter özelliklerinin bu süreçte oynadığı roller üzerinde durmamıştır. Bu çerçevede, Clemmer, Goffman ve Sykes, hapishane alt kültürünün oluşması ve suçlu bireyin adaptasyon sürecinde belirleyici unsurun hapishane ortamı olduğunu ifade eden, ileride daha ayrıntılı üzerinde durulacak olan “yoksunluk” (deprivation) teorisinin öncüleri sayılabilir. Bu teori, hapishane alt kültürünün ve mahkumun hapishane ortamında yaşadığı problemlerin oluşmasında hapishane odaklı unsurların etkili olduğunu, hapishane ortamının sunduğu yoksunlukların en önemli rolü oynadığını ifade etmektedir (Crewe 2007). Bu çerçevede, yoksunluk modelini destekleyen araştırmacılar, hapishanelerde karşılaşılan, şiddet ve ezicilik de dahil olmak üzere, tüm sorunların, hapishanelerin sunduğu yoksunluk ortamıyla ilintili olduğunu ifade etmektedirler.

Hapishanenin sunduğu yoksunluk ortamı veri iken, mahkumlar, bu ortamla başa çıkabilmek için kolektif bir çözüm arayışına girerler. Kolektif çözümün oluşması süreci, hapishane alt kültürünü oluşturur. Bu alt kültür sisteminin hapishanelere içinde yaşanan sorunların çözümünde etkin ve pratik bir rol oynadığı görülmektedir (Paterline ve Peterson, 1999).

Hapishanede, “yoksunluk” hissine ilişkin olarak yaşanan deneyimlerdeki ortaklık, mahkumlar arasındaki alt kültürü daha da pekiştirebilmektedir. Bulunulan hapishanenin “bütüncül” karakteri, mahkumların hapishanede kalma süreleri, diğer mahkumlarla bir arada olma düzeyleri, mahkumların “mahkumiyet sancıları”na maruz kalma süresi ve mahkumların “mahkumlaşma” düzeyi artıkça, (yoksunluğun arttığı ve) hapishane alt kültürünün pekiştiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede, hapishane alt

kültürü üzerine yapılan çalışmalar, genellikle orta ve üst düzey güvenli hapishaneler üzerine yoğunlaşmaktadır (Stohr ve Walsh, 2012).

II.1.4. Irwin ve Cressey, « Aktarma » (Importation) Teorisi

Hapishane alt kültürünün oluşumunda salt hapishane düzeyindeki değişkenlerin etkili olduğu görüşü, Irwin ve Cressey (1962) tarafından eleştirilmiştir. Irwin ve Cressey, hapishaneye giren bireylerin, karakter ve davranış kalıplarını da beraberinde getirdiklerini, dolayısıyla hapishane kültürünün kapalı bir kültür olmaktan ziyade, dış dünyada mevcut suçlu kültürünün hapishaneye yansması olduğunu ifade etmişlerdir. (Crewe (2009), Winfree ve arkadaşları, (2002)). Böylece hapishane sosyolojisi literatüründe, Sykes'in "tutuklu kültürü" olarak tanımladığı, hapishane mensuplarının sergilenen kolektif yaşam kültürünün oluşmasında, hapishane ortamında yaşanan yoksunluktan ziyade, dış ortamdan getirilen suçlu kültürleri ve alt kültür kurallarının etkili olduğunu ifade eden "aktarma teorisi" (importation theory) ortaya çıkmıştır.

Aktarma teorisine göre, bireylerin karakteristik özellikleri ve hapishaneye getirdikleri değerler, bireylerin hapishane alt kültürüne adaptasyon sürecini etkilemektedir. Hapishanenin sunduğu yoksunluk ortamı, mahkumun hapishaneye girdiğinde hazır bulunduğu alt kültür içinde asimile olma sürecini etkileyen yegane unsur olarak kabul edildiğinde, bireylerin hapishaneye adaptasyon süreçlerinin farklılığını açıklamak mümkün olamaz. Oysa mahkumların hepsi hapishane hayatına aynı şekilde adapte olamamaktadır. Mahkumların adaptasyon süreçlerindeki farklılık, bireylerin kişisel özellikleri ve ait oldukları alt kültürlerin farklılıkları nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Paterline ve Peterson, 1999:429).

Aktarma teorisi, mahkumun hapishane alt kültürüne adaptasyonunu, bireye özgü değişkenler çerçevesinde inceler. Bu değişkenler arasında, bir sonraki bölümde değinilecek olan, yaş, eğitim durumu, suçluluk geçmişi, psikolojik özellikler, iş durumu, etnik köken gibi unsurlar sayılabilir.

Hapishane sosyolojisinin analiz çerçevesine hala bu iki teori arasındaki tartışmalar hakim olmakla birlikte, zaman içerisinde teorilerin kapsamını geliştiren katkılar sağlanmıştır. "Yoksunluk" teorisine getirilen "durumsalçı" (situationalist) bakış açısı, hapishanelerin, fiziksel yapılanma gibi özgün özelliklerinin suçlu kültürü

oluşmasındaki etkilerine odaklanmaktadır. Hapishane kural ihlallerinde hapishane yönetimlerini sorumlu tutan bakış açısı ise, “yönetim” teorisinin temel anlayışını ifade etmektedir.

Hapishane alt kültürüne ilişkin olarak 1950’li yıllarda yapılan ve yukarıda sıralanan tespitler, üzerinden 50 yıldan fazla geçse bile hapishane sosyolojisi alanında hala geçerliliğini korumaktadır.

II.2. Çeteler ve hapishane alt kültürü

Hapishanelerde şiddet eğilimi artışıyla ilintili olan ve hapishane alt kültüründe şiddet vurgusunun artışında etkisi olan önemli bir husus, hapishanelerdeki çetelerdir.

ABD ve İngiltere’de özellikle 1980 sonrasında hapishanelerin önemli problemlerinden bir tanesi olarak telaffuz edilen hapishane çeteleri, hapishane popülasyonuna ve hapishane düzenine olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Uzun süredir hapishane yönetimlerini meşgul eden hapishane çetelerine ilişkin net bir tanımın olmaması, çete üyesi olan ve olmayan mahkumların ayrıştırılmasını da zorlaştırmaktadır.

Hapishanelerde güvenliği sağlamak üzere, ABD’de çete liderleri ve üyeleri birbirinden ayrılmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte, hapishanelerin kalabalıklığı nedeniyle, bu politika kolaylıkla uygulanamamakta ve her zaman başarılı olmamaktadır (Stohr ve Walsh, 2012).

Wood ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (2009), çete üyesi olan mahkumların, olmayan mahkumlara göre genellikle daha fazla uyuşturucu kullanma ve silah taşıma eğilimi olduğu ifade edilmektedir. Genel itibarıyla, hapishanedeki çetelerin daha fazla agresif davranış sergilediği, çete üyelerinin, hapishanelerdeki rehabilitasyon programlarına katılmada daha az istekli, hapishanede kalma sürelerinin daha fazla ve çete üyesi olmayan diğer mahkumlara göre daha uzun cezaları olduğu, ve daha genç oldukları söylenebilir. Söz konusu çalışmada, hapishanelerde çetelerin yol açtığı sorunlardan bir tanesinin ezicilik olduğu, İngiltere’de hapishanelerdeki ezicilik sorununu çözmek üzere bir ezicilik karşıtı (anti-bullying) stratejinin uygulamaya konduğu ifade edilmektedir. Bireylerin ezicilik ilişkisine dahil olması ve hapishanede

kaldıkları sürenin çete üyeliğiyle pozitif ilişkili olduğu, çete üyeliğiyle ezicilik de dahil olmak üzere hapishanedeki şiddet davranışının ilintili olduğu tespit edilmiştir.

Hapishanelerde çete türü örgütlenmelerin varlığı, son döneme özgür bir gerçeklik değildir. Ülkemizde de, bu konuda yapılmış bir çalışma olmasa dahi, hapishanelerde çete örgütlenmesinin varlığı, çete üyesi mahkumların sahip oldukları avantajlar ve çetelerin hapishanede neden oldukları şiddet olayları, medyada ve edebiyatta rastlanan bir konu olagelmıştır.

II-2.3. Hapishane alt kültürünün temel değerleri

Bir mikrososyolojik olgu olan hapishane alt kültürü, makrososyolojik değişkenlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu çerçevede, her ülkenin ve her kültürün hapishane kültürü kendine özgü özellikler taşıyacağı aşikardır. Bununla birlikte, bazı çalışmalar, hapishane kültürünün global düzeyde ortak yönleri olduğunu göstermektedir.

Winfree ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan çalışmada, hapishane kültürünün ülkeler ve kültürler arasında farklılık gösterdiği ifade edilmekte, bununla birlikte hapishane kültürünün üç temel unsurunun kültür farklılıklarından bağımsız olarak tüm hapishanelerde görülebileceğinden bahsetmektedirler. Meksika ve Yeni Zelanda'da iki ayrı orta güvenli hapishaneye ilişkin olarak yürütülen bu çalışmaya göre, hapishane kültürüne yer eden özelliklerden bir tanesi, "saygınlıktır". Mahkumlar, hapishane ortamında saygı görmek isterler. Hapishane ortamında saygınlık, mahkum grubuna bağlılık göstermek, hapishane görevlilerine grupla ilgili bilgi vermemek, diğer mahkumlara dürüst davranmak gibi yollarla elde edilebilir (Winfree ve arkadaşları, 2002:217). Hapishane kültüründe, cinsel suç işleyen, özellikle çocuklara cinsel tacizde bulunan mahkumlara mesafeli davranılmasının, hatta bu suçları işleyen mahkumların diğer mahkumların şiddetine maruz kalmasının, her iki ülkedeki hapishanede de aynı olduğu tespit edilmiştir (Winfree ve arkadaşları 2002:218). Hapishane kültürünün diğer bir özelliği, negatif, anti-kurumsal bir kültür olmasıdır. Ceza uzmanları, bu negatif söylemin, sosyal dışlanma hissini azaltma anlamında fonksiyonel olduğunu ifade etmektedirler. Hapishane alt kültürü, "suçlunun kendisini reddedeni reddetmesini"

sağlar (Mc Corkle¹⁴ (1995), alıntı yapan Winfree ve arkadaşları 2002:219). Böylece, “mahkumiyet sancıları” da azalacaktır (Sykes ve Messinger (1960), alıntılayan Winfree ve arkadaşları 2002: 219). Bu çerçevede, aslında Sykes ve Messinger (1958) tarafından sıralanan temel değerlerin hapisane alt kültürüne hakim olduğu söylenebilir.

Flanagan (1980) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde Amerikan ve İngiliz mahkumlarının hapisane ortamında yaşadıkları temel sorunların ve başatma stratejilerinin benzer olduğunu gösterilmiştir.

Jiang (2006), kadın ve erkek mahkumların farklı alt kültürel değerleri olduğunu ifade etmektedir. Genel olarak erkek mahkumlar “kendi işine bakmaya” ve daha sert ve dışarıya karşı daha güçlü görünmeye çalışırken, kadınların hapisane dışındaki sevdiklerine odaklandığı ve hapisanede küçük, aile benzeri gruplarla iletişim halinde oldukları ifade edilmektedir (Jiang 2006:36).

III. HAPİSHANE ŞİDDETİNİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİLER

Hapisane şiddetinin açıklanmasına yönelik akademik çalışmalarda, yukarıda da belirtildiği gibi, 1950’lerde ortaya atılan iki teori hala önemini korumakla birlikte, son dönemde bu iki teoriye eklemeler yapılmıştır. Bu çalışmada yönetsel ve durumsal teoriler hakkında bilgi verilecektir.

III.1. Yoksunluk (Deprivation) Teorisi

Sykes tarafından, New Jersey yüksek güvenlikli hapisanesinde çalışırken, gözleme dayalı olarak yazılan eserle ortaya konulan ve Goffman tarafından da desteklenen bu teoriye göre, mahkumların hapisanedeki olumsuz davranışlarının birincil nedeni, “mahkumiyet sancıları” ya da hapisane ortamının getirdiği yoksunluklardır.

“İçsel yaklaşım” (endogenous approach) olarak da bilinen yoksunluk teorisinin bireyler üzerindeki etkisine ilişkin olarak, Flanagan (1980) tarafından ABD’de beş yüksek güvenlikli hapisanede yer alan 49 mahkumu kapsayan bir çalışma yapılmıştır. Bu

---

¹⁴ McCorkle, R. C., Meithe, T. D.,&Drass, K. A. (1995). Roots of prison violence: Atest of deprivation, management, and “not-so-total” institution models. *Crime & Delinquency*, 41(3)

çalışmaya göre, ABD’de hapsedilme sıkıntılarının temel nedeninin “özgürlük yoksunluğu” olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin diğer önemli sıkıntıları, dışarıdaki hayatı ve sevdiklerini özlemek ve dışarıya çıkınca uyum sağlayamama kaygısıdır. Bu çerçevede “yoksunluk”, ceza süresi uzadıkça ve diğer hapisane sıkıntılarıyla bir araya gelince daha da artmaktadır. Bazı mahkumlar, özlemden kurtulabilmek için aile bağlarını yoksaymayı tercih etmekte, mahkumların çoğunluğu için aile ve dostluk bağları, hapisane sıkıntılarını aşmak için güç verirken, bir yandan da hapisane hayatını daha da zorlaştırmaktadır. Zingraff (1980), hapisanede geçirilen zamanın uzunluğu ve dış dünyadan uzak olmak gibi yoksunlukların özellikle erkek mahkumların hapisanedeki davranışlarını açıklamada etkili olduğunu ifade etmektedir.

Yoksunluk teorisinin mahkumların kural ihlali/şiddet içeren davranışlarını açıklayıcılığı; hapisanelerin kalabalıklığı, güvenlik düzeyi, ziyaret sıklığı, hapisane programlarına katılım, ceza süresinin uzunluğu, hapisane görevlisi/mahkum oranı gibi değişkenler kullanılarak test edilmektedir.

Hapisane tipi, yoksunluk teorisinin hapisane kural ihlallerine¹⁵ yoksunluk ortamının etkisini ölçmede en çok kullanılan faktörlerden bir tanesidir. Mahkumların gözetimine (custody) mahkumların iyileştirilmesinden (treatment) daha fazla odaklanan hapisanelerde mahkumların daha stresli oldukları görülmüştür (MacDonald, 1999). Nitekim yüksek güvenli hapisanelerde mahkumların birbirine şiddet kullanma eğiliminin daha fazla olduğu, yoksunluk teorisinin özellikle yüksek güvenli hapisanelerde şiddet türü davranışları tetiklediği yönünde çalışmalar mevcuttur (Pérez ve arkadaşları (2010), Wooldredge ve arkadaşları, (2008)). Örneğin (Gover, 2000) tarafından yapılan çalışmada, yüksek güvenli hapisanelerin, gözetime en fazla önem veren kurumlar olarak, kural ihlallerinin en fazla yaşandığı hapisaneler olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Paterline ve Peterson (1999), yoksunluk teorisi değişkenlerinin yüksek güvenli federal hapisanelerde mahkum davranışlarını açıklamada daha başarılı olduğunu gözlemlemiştir. Bununla birlikte, Hepburn and Albonetti (1980), güvenlik düzeyinin düşük olduğu hapisanelerde hapisane görevlilerinin rol karmaşası yaşadıklarını ve bu durumun mahkumlar arasında

---

¹⁵ Hapisanelerde kural ihlallerine ilişkin veri, genel olarak resmi istatistiklerden, hapisane istatistiklerinden ve disiplin cezalarından temin edilmektedir.

“yabancılaşma” (alienation) yaşanmasına ve kuruma karşı tepki geliştirmelerine neden olduğunu ifade etmektedir. Genellenecek olursa, yoksunluk teorisi çerçevesinde, yoksunluk düzeyi arttıkça hükümlüler arasında kural ihlallerinin ve şiddetin arttığı görülmektedir.

Kalabalıklık, yoksunluk teorisinin testinde kullanılan en önemli değişkenlerden bir tanesidir. Kalabalıklık, hapishane programları, fiziksel alan gibi kaynakların daha çok kişi sayısına bölünmesine, bireyin özel alanının daralmasına, daha stresli olmasına, genel itibarıyla “yoksunluk” derecesinin artmasına ve hapishanelerde daha fazla şiddet davranışının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (MacDonald, 1999).

Lahm (2008) tarafından, Ohio, Tennessee ve Kentucky’de yer alan 30 hapishaneden 1054 mahkum üzerinde yapılan çalışmada, kalabalıklık hapishane şiddetinin en önemli nedenlerinden bir tanesi olarak tespit edilmiştir. Bu çalışma, ciddi şiddet suçu nedeniyle hapishanede bulunan “agresif” mahkumların, kalabalıklık gibi yoksunluk modeli değişkenlerinden daha fazla etkilendiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Benzer bir sonuç Wooldredge ve arkadaşları (2006) tarafından da tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Franklin ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan çalışmada, kalabalıklığın hapishane şiddetini açıklayıcılığının düşük olduğu tespit edilmiştir.

III.2. Aktarma (Importation) Teorisi

Irwin ve Cressey’in 1960’li yıllarda öne sürdüğü, mahkumların hapishanedeki uyumsuz davranışlarının açıklanmasında salt hapishane ortamının belirleyici olamayacağı, bireyin kendisiyle birlikte getirdiği karakteristik ve kültürel özelliklerin gözönüne alınması gerektiği şeklindeki yaklaşım, hapishane sosyolojisinde araştırmaların seyrini değiştiren bir gelişme olmuştur.

Aktarma teorisine göre, mahkumlar hapishaneye sapkın davranış ve değerlerini birlikte getirirler. Irwin ve Cressey, hapishaneye getirilen bu değer ve davranış bütünü “hırsızlık alt kültürü” (thief subculture) olarak nitelendirmektedirler. “Genel olarak ifade etmek gerekirse, aktarma teorisinin temelindeki mantık, suçlu davranışının, özellikle kural ihlali içeren davranışların, hapishane ortamının baskıcı, sıkıntılı ve

kriminojenik yapısından kaynaklanmaktan ziyade, bireylerin antisosyalliğinin dışavurumu olduğu yönündedir” (Delisi, 2011:1187).

Aktarma Teorisine göre, hapishaneye adaptasyon sürecinde belirleyici olan unsur, mahkumların yaşam tarzları ve hapishane öncesinde sahip oldukları değerlerdir. Dolayısıyla bu yaklaşımın geçerliliğini test eden çalışmalar, bireylerin eğitim düzeyleri, medeni durumları, uyuşturucu ve alkol alışkanlıkları olup olmadığı, istihdam durumları, ebeveynlerinin eğitim düzeyi gibi değişkenlerle bireylerin hapishane ortamındaki davranışları arasındaki ilişki üzerinde durmaktadırlar (Dhami ve arkadaşları, 2007). Çalışmanın bir sonraki bölümünde değinilecek olan, hapishanede kural ihlalinde bulunan bireylerin özelliklerine ilişkin bölüm, aslında aktarma teorisiyle ilintilidir.

Cao ve arkadaşları (1997), Ohio hapishanelerinde, suçlunun etnik kökeni ve cinsiyetinin hapishane şiddetini belirlemede en iyi göstergeler olduğunu ifade etmektedirler. Flanagan (1983), yaş, etnik köken, istihdam durumu, suç tipi, uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi bireye özgü unsurların hapishanelerde kural ihlalinde etkili olan unsurlar olduğunu tespit etmiştir.

Alkol kullanımının hapishane kural ihlalleriyle ilişkisinin incelendiği bir çalışmada, alkol kullanan mahkumların diğer mahkumlara göre daha fazla kural ihlali davranışında bulunduğu gözlenmiştir (Gover, 2010).

Delisi ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmada, aile geçmişi, suçluluk geçmişi, etnik kökeni, hapishanede kalınan süre değişkenlerinin genç mahkumun hapishanedeki (şiddet, hapishaneden kaçma, çete ilişkisi, silah bulundurma, madde bulundurma gibi) olumsuz davranışı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda, suçluluk geçmişinin ve hapishane deneyiminin hapishanedeki olumsuz davranışlar üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aileye ilişkin değişkenlerin, gençlerin suç işlemesine etkisi olmasına rağmen, hapishane içerisindeki olumsuz davranışlar üzerindeki etkisi görece düşük olarak tespit edilmiştir. Yine de, küçüklüğünde cinsel istismara uğrayan bireylerin olumsuz davranış ve çete bağlantısına girme ihtimalinin daha yüksek olduğu, ailesinde şiddet gören bireylerin hapishanede şiddet olaylarına daha fazla karıştığı görülmüştür. Bu çalışmada, etnik kökenin şiddete karışmada özel bir etkisi olmadığı görülmüştür. Suçlu davranışı yaşam

döngüsü aktarımı modeli¹⁶ üzerinde duran bu çalışma, aktarma teorisinde ailevi etkenlerden çok suçluluk geçmişinin etkili olduğunu göstermesi bakımından önemli bir çalışmadır.

Kinner ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan çalışmaya göre, erken çocukluk döneminde aile üyelerinden birinin hapse girmesi çocukların suçluluk davranışını etkilemekle birlikte, ebeveynlik şekli, ebeveynin akıl sağlığı gibi temel ebeveynlik unsurları gözönüne alındığında, ebeveynin hapse girmesinin çocuğun suçluluk davranışı üzerindeki etkisinin azaldığı tespit edilmiştir.

Dhami ve arkadaşları (2007), ırk, cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi kimi göstergelerin, hapishane kurallarına uyumsuzluğu açıklamada yoksunluk teorisinden daha belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, eğitim, istihdam, akıl sağlığı, daha önceki hapishane deneyimi gibi bazı bireysel değişkenlerin, hapishane uyum sorununu açıklamada anlamlı olmadığını tespit etmişlerdir.

Kellar ve Wang, (2005), Teksas yerel hapishanelerinde şiddet olaylarını araştırmaya yönelik çalışmalarında, tehlikeli bulunduğu için yüksek güvenli hapishanede tutulan mahkumların daha fazla şiddete eğilimli olduğunu tespit etmişlerdir. Böylece hapishanelerde şiddeti açıklamada aktarma teorisinin geçerli olduğu tespit edilmiştir.

Hapishane kural ihlallerinin ve mahkumların hapishanede yaşadıkları problemlerin temel sorumlusu olarak hapishane ortamının getirdiği yoksunlukların temel belirleyici olduğu görüşü, özellikle mahkum haklarını korumaya ilişkin sosyal hareketlenmenin etkisiyle hapishane ortamında yapılan iyileştirmeler ve hapishanelerin kapalı yapısının daha açık bir yapıya doğru evrilmesi nedeniyle eskisi kadar kabul görmemektedir. Aktarma teorisi de, mahkumların hapishane öncesi yaşamlarına ve karakter özelliklerine fazlaca vurgu yaptığı gerekçesiyle eleştiri almakla birlikte, hapishane ortamında yapılan iyileştirmelerin yoksunluk teorisinin geçerliliğini azaltması sonucu,

---

¹⁶ Suçluluk davranışının açıklanmasında bu modelin önemli olduğunu ifade eden Delisi ve arkadaşları, hapishanelere giriş izni olmaması ve hapishanelerle ilgili çalışma yapma zorluklarının, bireylerin hayat döngüsü aktarım modelinde kopukluklar olmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. Yeni dönem kriminoloji çalışmalarının yaşam döngüsü modelini ele almasının antisosyal davranış geçmişinin daha iyi analiz edilmesine ve suçlu davranışının daha doğru açıklanmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir.

araştırmacılar hapishane kural ihlallerinde aktarma teorisi değişkenlerinin etkisini tekrar incelemeye başlamışlardır (Steiner, 2008).

III.3. Yönetsel (Manegarial)/Kurumsal (Institutional) Model

Literatürde yönetsel (managerial) ya da kurumsal (institutional) model olarak bilinen bu model, Dililio (1987) tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre, hapishanelerde uygun yönetsel yöntemlerin uygulanması, yoksunluk ve aktarma teorilerinin öne sürdüğü sorunları ortadan kaldıracılabilecektir (Kellar ve Wang, 2005).

Yönetsel modele göre, hapishanelerde kural ihlallerinin nedeni, yönetsel boşluklardır. Örneğin, mahkumların bir kazanç elde edebileceği (çalışma imkanı gibi) faaliyetlerin olduğu hapishanelerde, kural ihlalleri daha düşük düzeyde olacaktır. (Steiner ve Wooldredge, 2008) Böylece bu teori, hapishanelerdeki şiddet olayları konusunda sorumluluğu hapishane otoritesine vermektedir. Zira diğer iki teoride, hapishanedeki şiddet olayları tamamen suçluyla ilintilendirilmekte ve bu iki teori kabul edildiğinde hapishane yönetimine yapacak birşey kalmamaktadır. Bu çerçevede, destekleyicileri bu teorinin pratik yönüne vurgu yapmaktadırlar.

Hapishanede kural ihlallerinin nedenini hapishane yönetim şekilleri çerçevesinde sorgulayan yönetsel yaklaşım, hapishane rejimlerinin de aslında hapishane ortamına bağlı bir değişken olması nedeniyle, yoksunluk teorisinin bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Literatürde hapishane kural ihlallerini yönetsel model çerçevesinde inceleyen çalışma sayısı görece azdır. Kellar ve Wang, (2005), yönetsel modele göre yapılan çalışmaların en anlamlı sonuçları verdiğini ifade etmektedir. Mc Corkle ve arkadaşlarının (1995)¹⁷ 371 hapishanede yaptığı çalışmaya göre, Afrika kökenli Amerikalıların beyaz yöneticiye oranının en yüksek olduğu hapishaneler ve hapishane programlarına katılımın en fazla olduğu hapishanelerin, mahkumlar arası şiddet ve mahkumların hapishane personeline uyguladığı şiddet oranlarının en düşük olduğu hapishaneler

---

¹⁷ McCorkle, R. C., Miethe, T. D., & Drass, K. A., 1995, "The roots of prison violence: A test of the deprivation, management, and "not-so-total" institution models", *Crime & Delinquency*, 41, 317-331

olduğu tespit edilmiştir (McCorkle ve arkadaşları (1995) tarafından yapılan çalışmadan alıntılan Kellar ve Wang, 2005).

Kellar ve Wang (2005) tarafından yapılan, Teksas yerel hapishanelerinde şiddet olaylarını araştırmaya yönelik çalışmada, mahkumlar arası şiddet ve mahkumların hapishane görevlilerine yönelik şiddeti, yönetsel modele ve aktarma modeline göre incelenmiştir. Bu çalışmada, rehabilitasyon hizmetlerinin artışı ile hapishanede şiddet olaylarının azalacağı hipotezi reddedilmiş, bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu durum, rehabilitasyon hizmetleri ve hapishane programlarının fazla olmasının mahkumlara daha fazla şiddet davranışında bulunma fırsatı verdiği, daha sıkı bir rejimle yönetilen hapishanelerde mahkumların şiddet davranışının baskılandığı şeklinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, yüksek güvenli hapishane mensuplarının şiddet olaylarına daha fazla eğilimli olduğuna ilişkin hipotez kabul edilmiştir. Bu durum, mahkumların “tehlike” derecelerine göre sınıflandırıldığı ve en tehlikeli mahkumların yüksek güvenli hapishaneye gönderildiği gerçeğinden yola çıkarak, aktarma teorisinin doğrulanması şeklinde değerlendirilmiştir.

Huebner (2003) tarafından yapılan çalışmada, hapishane dışında ya da hapishanede çalıştırılan ve bu çalışma karşılığı para kazanan mahkumların diğer mahkumlara karşı şiddet eğilimi göstermediği görülmüştür. Bununla birlikte, hapishane rejimlerinin zorlayıcı olmasına ilişkin değişkenlerle hapishane şiddeti arasında net bir ilişki saptanamamıştır. Aksine, zorlayıcı kontrol uygulamalarından ziyade, bireye kazanç sağlayıcı uygulamaların ve dengeli bir otoritenin, hapishanede şiddeti azaltmada daha etkili olacağı gösterilmiştir.

Hapishanelerdeki kural ihlallerinin zaman içerisindeki değişimini dinamik bir açıdan izlemek amacıyla ABD’deki 45 eyaletteki 512 devlet hapishanesine ilişkin kural ihlalleri verilerinin 1995 ve 2000 yılları arasında karşılaştırmalı olarak incelendiği çalışmada, Steiner (2009), yüksek güvenlik kapsamında olan mahkumlar arasında daha fazla şiddet olayı yaşanırken, minimum güvenlik kapsamında sınıflandırılan mahkumlar arasındaki şiddet olaylarının daha az olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada, hapishane çalışanının mahkum sayısına oranlanması yoluyla ölçülen kontrol düzeyi göstergesi ile hapishane şiddeti arasında negatif ilişki bulunmuştur. Bununla birlikte, ihtiyati olarak gözlem altında tutulan (protective custody) mahkum

sayısı arttıkça, mahkumlar arasındaki şiddetin arttığı gözlenmiştir. Bu durum, hapishane formel kontrolünün hapishaneleri daha güvenli hale getirdiğini, ancak kontrol politikalarının uygulamasının mahkumlar tarafından adil ya da kabul edilebilir olarak algılanması gerektiğini göstermektedir (Steiner, 2009). Bu çalışmada, mutlak bir yoksunluk değişkeni olan kalabalıklığın hapishane şiddetiyle alakası olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar, bu durumu, hapishane şiddetinde kalabalıklığın doğrudan etkili olmadığı, kalabalıklığın kontrol düzeyi göstergesi gibi değişkenler aracılığıyla şiddet davranışının oluşmasında dolaylı etkide bulunduğu şeklinde yorumlamışlardır.

Worrall ve Morris (2011) tarafından yapılan çalışmada, Teksas'ta (hepsi yüksek güvenli olan) devlet hapishanelerindeki 70 bin suçlunun kural ihlali verileri yoksunluk teorisi, aktarma teorisi ve gözetim derecesi (custody level) verileri ile analiz edilmiştir. Literatürde yer alan ve daha önce değinilen aktarma ve yoksunluk teorileri değişkenlerinin yanısıra, “gözetim derecesi verisi” de kullanılmıştır.¹⁸ Bu çalışmada, diğer modellere ilişkin değişkenlerle kural ihlalleri arasında net bir ilişki bulunamazken, gözetim derecesinin hapishane kural ihlallerini açıklamada başarılı olduğu tespit edilmiştir. Hapishanelerde gözetim derecesi arttıkça, şiddete yönelik davranışların da arttığı gözlenmiştir.

Edgar ve Martin (2001) tarafından, İngiltere’de farklı rejim ve popülasyona sahip hapishanelere yönelik olarak yapılan şiddet araştırmasında, hapishanelerde yaşanan çatışma ve şiddetin oluşmasında, hapishane yöneticilerinin mahkumlara yaklaşımı ve hapishane alt kültürü tarafından şekillenen hapishane düzeninin önem arzettiği tespit edilmiştir.

III.4. Durumsal (Situational) Teori: Hapishane Ortamı/Çevresel Faktörler

Durumsal (situtational) teori, bireylerin hapsedilme deneyiminin hapishane ortamından bağımsız olarak incelenemeyeceğini ileri sürmektedir. Durumsalcı teoriyi savunanlara göre, örneğin, sıcak nedeniyle mahkumlar, yazın, kültürel geçmişleri ve karakter

---

¹⁸ G1 ile G5 arasında yer alan gözetim gruplarındaki mahkum sayısı, “gözetim derecesi verisi” olarak alınmıştır. G1 gözetim seviyesindeki mahkum, dışarıda çalışma hakkına sahipken, gözetim derecesi yükseldikçe, mahkumun hakları azalmaktadır.

özelliklerinden bağımsız olarak, şiddet davranışını daha fazla gösterebilirler (Jiang ve Giorlando, 2002).

Hapishane ortamının mahkumların günlük yaşam aktiviteleri ve ilişki kalitesine etkileri üzerine literatürde varolan çalışmalar, bu modelin geçerliliğini, “nerede”, ne zaman” ve “kiminle” sorularını karşılayacak biçimde gruplanan kurumsal değişkenlerin hapishane kural ihlalleriyle olan ilişkisini test etmek suretiyle yapılmaktadır (Jiang ve Giorlando, 2002).

Bir önceki bölümde de ifade edildiği gibi, hapishanelerin güvenlik derecesiyle mahkumlar arası şiddetin ilişkisini ölçmeye yönelik çalışmalara göre, güvenlik düzeyi yüksek hapishanelerde, düşük hapishanelere göre, daha fazla şiddet olayı görüldüğü tespit edilmiştir. Hapishanelerin güvenlik derecesi arttıkça şiddet olaylarının artması örneği, çevresel etkenlerin mahkumlar arası şiddete olan etkisine ilişkin önemli bir örnektir. Bununla birlikte, Bottoms (1997), daha liberal politikaların yürütüldüğü hapishanelerde şiddet olaylarının da daha fazla olduğunu gösteren çalışmalardan da bahsetmektedir. Bu duruma örnek olarak, İngiltere’de Long Lartin Hapishanesine ilişkin olarak 1996 yılında Bottoms, Hay ve Sparks tarafından yapılan bir araştırmada, liberal bir anlayışla yönetilen yüksek güvenli Long Lartin Hapishanesi, daha sıkı bir rejimle yönetilen Albany yüksek güvenli hapishaneyle karşılaştırıldığında, Long Lartin’de, denetimin daha az olması nedeniyle daha fazla şiddet görüldüğü, ve iletişimin daha rahat olması nedeniyle, çete kurma gibi eylemlerin bu hapishanede daha rahatlıkla yerine getirildiği gözlenmiştir (Bottoms, 1999:241).

III.5. Çok modelli yaklaşım

Hapishane şiddetini analiz etmede literatürde son dönemde hakim olan eğilim, aktarma ve yoksunluk teorilerinin etkinliğinin karşılaştırılmasından ziyade, her iki teorinin birlikte kullanılması yönünde olmuştur. Böylece hapishaneye uyumsuzluğun analizinde her iki yöntem tamamlayıcı olarak ele alınmıştır, çünkü, hapishane öncesi hayat, mahkumların hapishanedeki yoksunluk ortamını nasıl deneyimleyeceği ve bu yoksunluklarla nasıl başa çıkacağını belirleyebilir (Dhami ve arkadaşları 2008).

Hapishaneye uyum sağlamada her iki yaklaşımı birden kullananan çalışmalar, her iki yaklaşıma ilişkin değişkenlerin de hapishane kurallarına uyum(suzluk) konusunda etkili olduğunu göstermiştir.

Sorensen ve arkadaşları (1998), hapishane kurallarına karşı gelme eğilimini aktarma ve yoksunluk teorileri çerçevesinde analiz etmişler, yaş ve ırkın mahkumların kural ihlalinde açıklayıcı olduğunu tespit etmişlerdir. Böylece aktarma teorisinin etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, ölüm cezasına çarptırılan mahkumlarla müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkumların kural ihlal davranışlarının hapis cezasının üçüncü yılında birbirine yakınsamasından hareketle, yoksunluk teorisinin de açıklayıcı olduğu tespit edilmiştir (Winfrey ve arkadaşları, 2002).

Cao (1997), mahkumların hapishane kuralları ihlalinde yoksunluk ve aktarma modellerinin açıklayıcılığını test etmek üzere, bu modellere ilişkin değişkenlerin hapishane disiplin cezaları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Yoksunluk değişkenleri olarak, hapishane güvenlik düzeyi, hapishanede kalınan süre ve ceza sürelerinin belirliliği alınmış, aktarma modeli değişkenleri olarak ise cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, suçluluk geçmişi, ceza süresi, akıl sağlığı geçmişi, uyuşturucu kullanımı geçmişi seçilmiştir. Söz konusu çalışmada, yoksunluk teorisi değişkenlerinin hapishane kural ihlallerini açıklamada yetersiz kaldığı, aktarma teorisinin ise açıklayıcı olduğu tespit edilmiştir. Cao tarafından yapılan bu çalışmada, aktarma teorisinin hapishanede başgösteren sorunları incelemede daha başarılı olmasından hareketle, hapishane yönetimlerinin mahkumlarının bireysel geçmişlerini ve hapishanelerde mahkumlara yönelik programlar düzenlenirken bu bilgiye uygun hareket edilmesinin uygun olacağı ifade edilmektedir.

Jiang ve Winfrey (2006) tarafından yapılan çalışmada, yoksunluk ve aktarma modelleri değişkenlerinin hapishanedeki şiddet olayları ve şiddet içermeyen kural ihlallerine etkisi incelenmiştir. Hapishanelerin kalabalıklığı ve güvenliğin yüksek olması gibi yoksunluk modeli değişkenlerinin ve çeşitli aktarma modeli değişkenlerinin hapishanelerde şiddet olaylarıyla pozitif ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Jiang ve Giorlando (2002) tarafından yapılan çalışmada, aktarma, yoksunluk ve durumsal model birlikte kullanılmış ve her üç modelin de hapishanedeki kural ihlallerini açıklamakta etkili olduğu saptanmıştır. Yoksunluk modeli ve durumsal

modelin mahkumların hapisane görevlileriyle olan sorunlarını daha iyi açıklarken, aktarma modeli ve durumsal modelin mahkumların birbiri arasında yaşadıkları sorunları daha iyi açıkladıkları tespit edilmiştir. Bu çerçevede üç modelin birbirini tamamlayıcı olduğu ifade edilmektedir. Ancak modeller arasında karşılaştırma yapılacak olursa, açıklayıcılığı en fazla olan model durumsal model olurken, en düşük olan modelin yoksunluk modeli olduğu belirtilmiştir.

Lahm (2008) tarafından yapılan çalışmada, yoksunluk ve aktarma teorilerini entegre eden değişkenler eklenerek yapılan analiz sonucunda, kalabalık olan (yoksunluk teorisi değişkeni) ve gençlerin ağırlıkta olduğu (aktarma teorisi değişkeni) hapisanelerde mahkumlar arası şiddetin sıklığının daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, yoksunluk ve aktarma teorilerinin entegre edilerek hapisane şiddetinin açıklandığı bir çalışma olarak önem arz etmektedir. Agresif mahkumların, daha yoksun bırakıldığında, daha fazla şiddete başvurduğunu göstermektedir.

Gover (2000) tarafından, genç mahkumlara yönelik bir çalışmada, aktarma ve yoksunluk teorilerinden hangisinin daha açıklayıcı olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. 12 yoksunluk modeli değişkeni ve 10 aktarma modeli değişkeninin kullanıldığı bu çalışmaya göre, hapisanede aktivite düzeyi arttıkça genç mahkumların stresi azalmaktadır, bu çerçevede hapisane tipi, hapisane kural ihlallerinin oluşmasında etkilidir. Aile içi şiddete maruz kalma, ırk ve yaş faktörlerinin de hapisane kural ihlallerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın ulaştığı ilginç bir sonuç, literatürdeki bir çok çalışmanın aksine, Afrika kökenli Amerikalıların beyaz Amerikalılara göre daha az kural ihlali eğilimi göstermesidir.

Mahkumlaşma olgusunun yapısal ve sosyal psikolojik belirleyicilerinin incelendiği çalışmalarında Peterline ve Peterson (1999), yoksunluk modeli değişkenlerinin daha iyi sonuçlar verdiği, ancak aktarma modeli değişkenlerinin de eklenmesiyle daha doğru sonuçlar alındığını belirtilmektedir. Mahkumların hapisane hayatına adaptasyon sürecinin belirleyicilerine ilişkin olarak yapılan bu çalışmada, aktarma ve yoksunluk teorileri birlikte kullanıldığında mahkumlaşma sürecinin daha doğru açıklanabildiği tespit edilmiştir. Bu iki modele ek olarak, bireyin kendi gözündeki değerini¹⁹ (self-

---

¹⁹ Peterline ve Peterson tarafından yapılan bu çalışmada, bireyin kendini nasıl değerlendirdiğinin hapisaneye uyum sürecinde etkili olduğu düşüncesinden hareketle, bu kavrama ilişkin değişkenler de modele eklenmiştir. Ancak mahkumlaşma sürecinin

concept) de analizlerine dahil eden araştırmacılar, mahkumlaşma sürecinin açıklanmasında yoksunluk modeli değişkenlerinin açıklayıcı gücünün daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Böylece, hapishane kural ihlalleri incelemesinde, tek bir modelin yeterli olmayacağı, birden fazla modelli yaklaşımların daha etkili olduğu görölmektedir.

IV. KURAL İHLALİNDE BULUNAN MAHKUMLARA İLİŞKİN BULGULAR

Literatürde hapishanedeki kural ihlalleri veya mahkumlar arası şiddette etkili olan kişisel özelliklere ilişkin olarak bir takım ortak bulgular mevcuttur.

Hapishanedeki kural ihlallerinde genel olarak etkili olduğu tespit edilen en önemli faktör, yaştır. Bugün literatürde genel olarak “genç” mahkumların şiddete daha fazla eğilim gösterdiği kabul edilmektedir.

Cinsiyet, yaş kadar olmasa da, literatürde hapishane şiddetinde etkili olduğun düşünölen bir unsurdur. Buna göre, kadın mahkumlar, erkek mahkumlara göre daha az fiziksel şiddete başvurmaktadır, ancak kadın mahkumlar arasında psikolojik ve sözel şiddet, erkek mahkumlara göre daha yaygındır.

Mahkumlar arası şiddette belirleyici diğer bir unsurun bireyin suçluluk geçmişi olduğu görölmektedir.

Etnik kökenle ve bireyin işlediği suçla hapishanedeki şiddet davranışı arasındaki ilişki, yaş, cinsiyet ve suçluluk geçmişi kadar net olmayıp, literatürde bu konuda farklı farklı sonuçlara ulaşıldığı görölmektedir.

Mahkumların büyödükleri coğrafi bölgenin de, hapishane kural ihlalleri ve şiddet davranışında etkili olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, kentsel yerlerden gelen mahkumlar, kırsal yerlerden gelen mahkumlara göre daha fazla suç işlemektedir (Lahm, 2008)

Eğitim ve istihdamın hapishanedeki şiddet davranışıyla negatif ilişkili olduğu birçok çalışmada görölse de, aykırı sonuçlar da çıkabilmektedir. Aynı durum, medeni durum

---

açıklanmasında bu kavramın açıklayıcı gücünün aktarma ve yoksunluk teorileri değişkenlerine göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

ve çocuk sayısı için de geçerlidir. Bazı çalışmalar çocuğu olan mahkumların daha az şiddet davranışı ve kural ihlali girişiminde olduğunu gösterse de, hapishane kural ihlali ve medeni durum /çocuk sayısı arasında ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da mevcuttur.

Mahkumun psikolojik özellikleri, hapishane kural ihlalinde ya da hapishanede şiddet kurbanı olma yönünde belirleyici olabilmektedir.

IV.1. Yaş

Literatürde hapishanelerde şiddet olayları ile en ilintili bulunan gösterge, yaştır. Mahkumlar arasında şiddet, genç mahkumlar arasında daha sık görülmektedir.

Cunningham ve Sorensen (2006), Florida'da 52 hapislinenin disiplin kayıtlarını inceleyerek yaptıkları çalışmada, yaş faktörünün şiddeti açıklamada en önemli değişken olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya göre, 21 yaşından küçük olan mahkumların hapishanede şiddet olaylarına katılma eğilimi, 31-35 yaş mahkum grubunun 3.5 katıdır. Yaş gruplarına göre şiddet eğiliminin incelendiği bu çalışmada, şiddet olaylarına katılma eğiliminin yaş aralığı yükseldikçe azaldığı görülmüştür.

Griffin ve Hepburn'e göre (2006), hapishanede şiddet davranışı, aslında hesaplanan bir risk alma davranışıdır; birey, kendini koruma, sosyal statü elde etme ya da ekonomik çıkar sağlama gibi faydalarını düşünerek şiddet davranışına karar verebilir. Bu hesaplanan şiddet davranışı (calculated risk taking), daha çok gençler arasında görülmektedir. Risk alma davranışı, yaş ile ilintilidir ve yaş, şiddet davranışının en önemli ve tutarlı göstergelerinden bir tanesidir.

Yaş ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkiyi doğrulayan birçok çalışma mevcuttur (Cao (1997), Gendreau ve arkadaşları (2006), Flanagan (1983)). Genç mahkumların şiddete daha fazla eğilim göstermesinin olası nedenleri, bu bireylerin hapishane ortamında karşılaştıkları sorunları çözme becerilerinin görece daha az olması, (Rocheleau, 2011), özellikle kapasitesi üzerinde mahkum barındıran hapishanelerde bulunan genç mahkumların, bu ortamın getirdiği baskıyla başetmede zorluk yaşaması ve daha fazla şiddet eğilimi göstermesi olduğu söylenebilir (Wooldredge ve arkadaşları, 2001).

IV.2. Etnik köken

Literatürde etnik kökenle hapisane şiddeti arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar farklılık göstermektedir.

Edgar ve O'Donnell'in 1996 yılında İngiltere'de yaptıkları çalışmaya göre, yetişkin mahkumlar arasında mağduriyet ile etnik köken arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, genç mahkumlar arasında, beyaz ve Asya kökenli mahkumların siyah mahkumlara göre daha fazla mağdur oldukları görülmüştür (Bottoms, 1999)

Harer and Steffensmeier (1996), 1988-1989 yılları arasında yaptıkları 58 federal hapisaneye yönelik çalışmada, etnik kökenle hapisane şiddeti arasında kaydadeğer bir ilişki tespit etmişlerdir. Buna göre, Afrika kökenli Amerikalıların, beyazlara göre daha fazla şiddet olaylarına karıştığı tespit edilmiştir. Bir aktarma modeli değişkeni olarak ırkın hapisane şiddetiyle olan bu ilişkisinin, azınlığa mensup olan ve görece düşük sosyo ekonomik bölgelerden gelen mahkumların, hapisane kurallarını önemsemedikleri ve sorguladıkları şeklinde yorumlanmaktadır.

Delisi (2003), Güneybatı hapisanelerindeki 831 Amerikalı mahkumu beyaz ve beyaz olmayan olmak üzere iki gruba ayırmış ve mahkumların şiddet eğilimlerini incelemiştir. Bu çalışmaya göre, beyaz olmayan Amerikalıların beyaz Amerikalılara göre daha fazla şiddet eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte DeLisi ve arkadaşları tarafından (2011) yapılan, genç suçluların incelendiği çalışmada, etnik köken unsuru hapisanede şiddet eylemlerine karışma eğilimini artırıcı bir etken olarak tespit edilmemiştir.

Hapisanelerde şiddet ve etnik köken arasındaki ilişkinin ters yönde olduğunu tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Griffin ve Hepburn (2006), Arizona'da yaptıkları çalışmada, beyaz mahkumların beyaz olmayan mahkumlara göre daha fazla şiddete eğilimli olduklarını tespit etmişlerdir.

Etnik kökenle hapisane şiddeti arasında literatürde birbiriyle çelişen sonuçlar bulunmasının nedeni olarak, Allison M. Schenk ve William J. Fremouw (2012), çalışma yapılan bölgelerin demografik özelliklerinin ya da kullanılan yöntemlerin farklılığı olabileceğini ifade etmektedirler.

Net bir sonuç olmamakla birlikte, araştırmaların genel olarak etnik kökenle hapishane şiddeti arasında belli bir ilişki tespit ettiği gerçeğinden hareketle, etnik azınlıkların hapishane şiddetine beyazlardan daha eğilimli olduğu söylenebilir. ABD’de Afrika kökenli Amerikalı mahkumların şiddete ve suça eğiliminde neoliberal sistemin dışlayıcı ve suça itici etkisinin en fazla sözü eilen gruplar üzerinde etkili olmasının etkisi olmuştur.

IV.3. Eğitim düzeyi

Literatürde eğitim düzeyi ile hapishane şiddeti arasındaki ilişkiyi ölçmeye birincilik öncelik veren bir çalışma bulunmamaktadır (Schenk ve Fremouw (2012). Bununla birlikte, bazı çalışmalardan bu detayı görebilmek mümkündür. Örneğin, Cunningham ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmada, 12 yıl ve daha fazla eğitimi olanların şiddete daha az eğilimli olduğu tespit edilmiştir.

Delisi ve arkadaşları (2004) tarafından Arizona’da yapılan çalışmada da, eğitime ilişkin ayrıntılı veri bulunmamakla birlikte, eğitim düzeyi daha yüksek olanların şiddete daha az eğilimli olduğu ifade edilmektedir. Aynı sonuç, Berg and DeLisi (2006) tarafından da gözlenmiştir. Cao (1997) tarafından Ohio’da yapılan çalışmalarda da benzer sonuca ulaşılmıştır.

IV.4. Suçluluk geçmişi

Ciddi bir suçluluk geçmişi olan bireylerin hapishanede iken şiddete daha yönelimli olduğuna dair çalışmalar mevcuttur. Camp ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan çalışmanın bu yönde bir tespiti olmuştur. Benzer şekilde, Goetting and Howsen (1986)²⁰, daha önceden hapishane cezası almış olmanın hapishane kural ihlali eğilimini artırdığını tespit etmişlerdir (Cao, 1997).

Literatürde genel olarak suç tipi, suçluluk geçmişi ve ceza süresi uzunluğunun hapishane şiddetiyle ilintili olduğuna ilişkin genel bir kanı olsa da, aksi yönde sonuçlar bildiren çalışmalar da mevcuttur. rnek vermek gerekirse, Delisi ve arkadaşları (2010)

---

²⁰ Goetting, A., Howsen, R. (1986). Correlates of prisoner misconduct. *Journal of Quantitative Criminology* 2:49-67

tarafından yapılan çalışmada, hayatının önceki döneminde, suç işlemek, hapse girmek, çete üyesi olmak gibi olayların olduğu bireylerin hapisanede kural ihlallerine daha yatkın olduğu tespit edilmiştir. Yine Ireland ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (2001b), suç tipi, ceza süresi gibi kişisel faktörlerin ezicilik davranışında belirleyici olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde, Wolfgang (1961)²¹, daha önceden hapisane cezası almış olan bireylerin hapisane yaşamına daha uyumlu olduğunu belirtmişlerdir (Cao, 1997).

Mahkumların suçluluk geçmişlerinin hapisaneye uyum ve şiddet olaylarına katılımına etkilerini izlemek üzere yapılan çalışmalar, suç tipi, mevcut hapisane cezasının süresi, çete bağlantısı, daha önce hapisanede şiddet olaylarına karışıp karışmadığı gibi verilerle hapisanedeki şiddet davranışı ilişkilendirilerek incelenmektedir (Allison M. Schenk, William J. Fremouw, 2012).

IV.4.1. Suç tipi

Cunningham ve arkadaşları (2005) tarafından yüksek güvenli bir hapisanede 11 yıl süresince 2595 mahkum üzerinde yapılan çalışma neticesinde, mala karşı suçtan hapisanede olan mahkumların şiddete yönelme eğiliminin diğer suç tiplerine göre 1.5 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Sorensen and Cunningham (2008), mala karşı suç işleyen, uyuşturucu suçu, kamu düzenini bozmak ve silah taşımak suçlarını işleyenlerin şiddet eğiliminin cinayet suçu işleyenlerden daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

Flanagan (1983) ve Wooldredge ve arkadaşları (2008) tarafından yapılan çalışmalarda, hapisane öncesinde uyuşturucu kullanan bireylerin hapisanede kural ihlallerine daha yatkın olduğu tespit edilmiştir.

Griffin and Hepburn (2006) tarafından yapılan çalışmada, şiddet içeren bir suçtan hapisaneye giren bir kişinin hapisanede de şiddete eğiliminin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

---

²¹ Wolfgang, M. E. (1961). "Quantitative analysis of adjustment to the prison community", *Journal of Criminal Law, Criminology, Police Science* 51:608-18

Genel olarak ciddi bir şiddet geçmişi olan mahkumların, böyle bir geçmişi olmayan mahkumlara göre hapisanelerde şiddete daha fazla eğilimli olduğu söylenebilir. Geçmişinde şiddetin faili olan ya da şiddete maruz kalan bireylerin, problem çözme yeteneklerinin olumlu yönde gelişmemesi nedeniyle, karşı karşıya kaldığı durumları negatif şekilde algıladıkları ve sorun çözme yöntemi olarak şiddeti tercih ettikleri görülmektedir (Rocheleau, 2011).

IV.4.2. Ceza süresinin uzunluğu

Ceza süresinin mahkumlar arasındaki şiddetle olan ilişkini inceleyen çalışmalar, değişik sonuçlara ulaşmıştır. Bottoms (1999), bu konuda literatürde bir görüş birliğine varılamadığını ifade etmektedir.

Cunningham ve Sorensen (2006a:697) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarına göre, ceza süresi 10-14 yıl arası olan mahkumların şiddet olaylarına karışma eğilimi yüzde 21 iken, aynı oran 15-19 yıl ceza alan bireylerde yüzde 15 düzeyindedir. Bu çalışmada mahkumun ceza süresine eklenen her bir yılın şiddet eğilim beklentisini yüzde 1 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir. Buna göre, hapisanede kalınan süre uzadıkça, şiddet eğiliminin azalacağı söylenebilir.

Delisi ve arkadaşları (2004) tarafından yapılan çalışmada, hapisanede kalınan süre uzadıkça, şiddet davranışı gösterme eğiliminin fazlaştığı tespit edilmiştir. Delisi, bu durumu, ceza süresi uzadıkça suç işleme şansının daha fazla olacağı şeklinde yorumlamaktadır.

IV.4.3 Çete bağlantısı

Çete ilişkisinin sadece hapisanelerde değil, genel olarak tüm topluluklarda suç, şiddet ve diğer antisosyal davranışlarını açıklayan bir değişken olduğu söylenebilir. Suç bilimciler de, hapisane kurallarına aykırı davranışlarda çete üyeliğinin önem arzettiğini ifade etmektedirler (Delisi ve arkadaşları, 2011).

Bazı araştırmacılar çete bağlantısını hapisane öncesi bir değişken olarak kabul etmekte ve hapisanelerdeki çete bağlantısını “aktarma” teorisi çerçevesinde değerlendirmektedirler. Bazı araştırmacılar ise çete bağlantısını, bireyin hapisane

ortamında karşılaştığı güvensizlik ve yoksunluk çerçevesinde açıklamaktadırlar. (Delisi ve arkadaşları, 2011) Çünkü çeteler, hapisane ortamının getirdiği yoksunlukları hafifletmektedirler.

Gaes ve arkadaşları (2002), çete bağlantısı ile hapisane şiddeti arasında pozitif bir ilişki olduğunu, çete bağlantısı olan mahkumların olmayan mahkumlara göre daha fazla şiddet olaylarına karıştığını tespit etmişlerdir. Söz konusu çalışmada, yüzde 9'unun çete üyesi olduğu 82.504 erkek suçlu örnekleme üzerinde çete üyeliği ile, adam öldürmek ya da adam öldürmeye teşebbüs, ağır şiddet, silah bulundurma, şiddet davranışı göstermek, uyuşturucu bulundurma, hırsızlık gibi tüm olumsuz davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, çete üyeliği mahkumun şiddet olaylarına karışma ihtimalini artırmaktadır. Birey çetede zaman geçirdikçe, şiddet olaylarına karışma ihtimali de olmak üzere, tüm hapisane kurallarına aykırı davranışları artmaktadır. Söz konusu çalışmada ayrıca, çeteye yeni giren bireylerin, deneyimli çete üyelerine göre daha fazla şiddete eğilimli olduğu tespit edilmiştir.

Griffin ve Hepburn (2006) tarafından yapılan çalışma da, çete bağlantısının şiddete eğilimi artırdığını göstermektedir. Griffin and Hepburn, çete bağlantısı ve yaş faktörlerinin hapisanede şiddet eğilimini açıklamada temel açıklayıcı değişkenler olduğunu ifade etmektedirler.

Yukarıda bahsedilen her iki çalışmada da, çete üyeliği süresi uzadıkça, hapisane düzenini bozucu davranışların azaldığı tespit edilmiştir. Bu durumu; Rocheleau (2011), çeteye yeni giren mahkumların çeteye bağlılığını göstermek ve kendilerini kanıtlamak için şiddete başvurmaları gerektiğini düşünmeleri nedeniyle olabileceği şeklinde açıklamaktadır. Gaes ve arkadaşları, bu açıklamaya ek olarak, bu duruma, bireyin çetede geçirdiği zaman arttıkça kıdemli olması ve dolayısıyla şiddet olaylarına karışmaktan ziyade emir verir pozisyona geçmesinin neden olabileceğini ifade etmektedir (Gaes ve arkadaşları, 2002:360).

DeLisi ve arkadaşları (2004), çete bağlantısı ile hapisane şiddetine eğilim arasında farklı sonuçlara ulaşmışlar, önceden sokak çetelerine üye olan bireylerin hapisanede şiddete eğilim konusunda diğer mahkumlara göre bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Aynı sonucun hapisane çete üyeliği için de geçerli olduğunu ifade etmektedirler. Ancak bu iki durum bir araya geldiğinde, yani hem hapisaneyeye

girmeden önce çete üyesi olan ve hem de hapishanede çete ile bağlantısı olan bireylerin, hapishane şiddetine eğiliminin diğer mahkumlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hapishaneye girmeden önce çete üyesi olanların hapishanede diğer mahkumlara göre farklılık göstermemesinin olası nedeni, hapishane yönetimlerinin bu kişileri çete üyesi olduğunu bildikleri için denetim altında tutmaları olabilir. Öte yandan, hapishaneye girmeden önce çete üyesi olmanın hapishane şiddetiyle olan ilişkisine dair literatürde farklı sonuçlar elde edilmesi, araştırılan hapishanelerin tipinden veya buldukları yerlerden de kaynaklanıyor olabilir (Delisi, 2004).

IV.5. Psikolojik değişkenler

Yapılan araştırmalara göre, psikolojik problemleri olan bireylerin hapishanede kural ihlalleri ve şiddet olaylarına daha yatkın olduğu görülmüştür. Toch ve Adams²² (1989), akıl sağlığı sorunu geçmişi olanların hapishane kurallarını daha fazla ihlal ettiğini ifade etmişlerdir (Cao, 1997). Araştırmacılar, akıl sağlığındaki bozuklukların, hapishanenin getirdiği yoksunluk, sıkıcı ortam ve stresle mücadele konusunda sorunlar yarattığını, böylece şiddete eğilimi artırdığını göstermektedir.

Depresyon eğiliminin fazla olması, zor durumlarla başa çıkma yeteneğinin az olması, antisosyal kişilik yapısı gibi psikolojik özelliklerin hapishanede davranış bozuklukları ve kural ihlallerine neden olduğu tespit edilmiştir (Hoch-Delisi, 2005).

Ireland ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan çalışmada, ezicilik ilişkisinde ezici olan bireylerin hapishane ortamındaki tahriklere ezici olmayan bireylere göre daha fazla doğrudan sözel ve fiziksel agresif davranışla tepki verdiği ve daha fazla dolaylı agresif davranışlar gösterdiği, intikam planları yaptığı, mağdur olan bireylerin ise tahrik durumunda, mağdur olmayan bireylere göre daha fazla korku ve cevap vermekten kaçınma davranışı sergilediği, ezicilere göre daha az dolaylı eziciliğe başvurduğu ve daha az intikam planları yaptığı tespit edilmiştir (2007:318).

---

²² H Toch; K Adams; J D Grant, 1989, "Coping: Maladaptation in Prisons",

IV.6. Cinsiyet

Hapishane sosyolojisi literatüründe hapishanedeki kural ihlalleri ve şiddet davranışında belirleyici olduğu ifade edilen diğer önemli bir etken, cinsiyettir. Literatürde kadın mahkumlarla ilgili olarak yapılan birçok çalışmada, kadın mahkumların erkeklere göre daha az şiddete başvurduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bazı araştırmaların farklı sonuçlar verdiği de görülmektedir.

Kadın mahkumlara ilişkin olarak yapılan çalışmalarda erkek mahkumlardan farklı olarak kadın mahkumların geleneksel değerlerine daha bağlı olduğu, daha çok aile ve çocuk odaklı oldukları, ailelerinin kadın mahkumlar için önem taşıdığı görülmüştür. Dolayısıyla, aile üyelerinden ayrılığı beraberinde getiren hapishane deneyimi, kadınlar için daha zorlu geçmektedir (Jiang 2006).

Harer ve Langan²³ (2001), erkek mahkumların kadın mahkumlara göre sadece daha fazla şiddet davranışı göstermekle kalmayıp, şiddetin aşırı formlarında davranışlar gösterdiğini tespit etmiştir (Lahm, 2008).

Literatürde, yukarıda belirtilen sonuçların aksi yönünde sonuçlara da rastlanmaktadır. İngiltere Ulusal Hapishane Anketi (National Prison Statistics-NPS) sonuçlarına göre, kadın mahkumlar arasında şiddet erkeklerden daha fazladır. Benzer bir sonuç, Kuzey Amerika'da Tischler ve Marquart²⁴ tarafından resmi verilere dayanılarak yapılan çalışmada da ortaya çıkmıştır (Bottoms, 1999). Cao (1997) tarafından yapılan çalışmada, Ohio Devlet Hapishanesi'nde kadın mahkumlar arasında kural ihlalinin erkeklere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Jiang, (2006) kadın ve erkek mahkumların hapishanedeki kural ihlallerini açıklamada sosyal desteğin etkisini ölçmek üzere, dış sosyal destek olarak nitelediği aile ve çocuk sahibi olma değişkeni ve kurumsal sosyal destek olarak nitelediği hapishane içi sosyal destek programlarının hapishanedeki kural ihlalleriyle olan ilişkisini incelemiştir. Buna göre, kadınların erkeklerden daha fazla sosyal desteğe sahip olduğu, yani hapishane içi ilişkilere daha fazla önem verdiği, küçük gruplara ve aktivitelere katılma eğiliminin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, kadın mahkumların ilişkilerinde,

²³ Miles D. Harer, Neal P. Langan, 2001, "Gender Differences in Predictors of Prison Violence: Assessing the Predictive Validity of a Risk Classification System"

²⁴ Tischler, C. & Marquart, J. (1989). "Analysis of Disciplinary Infraction Rates Among Female and Male Inmates."

erkeklerden farklı olarak, zorlayıcı güç ilişkilerinin baskın olmadığı, böylece kadınların diğer mahkumlarla daha rahat ve daha istekli olarak iletişim kurduğu görülmüştür. Bununla birlikte Jiang, mektup, ziyaret gibi sosyal destek unsurlarının hapisane kural ihlallerinin azalmasında anlamlı bir etki göstermediğini, ancak telefon görüşmelerinin kural ihlallerini azalttığını tespit etmiştir.

Kadın mahkumlar arasındaki şiddet eğilimine ilişkin çalışmaların genel sonucu, kadın mahkumların fiziki olmayan şiddeti daha yoğun yaşadıkları, ciddi fiziksel şiddet olaylarının ise erkek mahkumlara göre kadın mahkumlar arasında daha az olduğu yönündedir.

IV.7. Medeni durum

Literatürde medeni durumun mahkumların hapisane hayatına uyumuna etkilerine ilişkin sonuçlar farklılık göstermektedir. Jiang ve Giorlando (2002) tarafından yapılan bir çalışmada, evli ve çocuk sahibi olan erkek mahkumların daha fazla şiddet davranışı gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durumun, çocuklarını görememekten kaynaklı hayalkırıklığıyla daha fazla şiddete yönelme şeklinde bir açıklaması olabilir.

Jiang (2006) tarafından yapılan çalışmada ise, evli olan erkek mahkumların bekar olanlara göre hapisane yaşamına daha rahat uyum sağladığı görülmüştür. Bu çalışma, evli mahkum erkeklerin hapisanedeyken eşlerinden daha fazla destek aldıklarını, kadın mahkumların ise çocuklarından daha fazla destek aldıklarını göstermektedir.

V. SONUÇ

Hapishanelerde mahkumlar arası şiddet, bugün ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede sıkça rastlanan ve önlemler alınmasını gerektiren bir konu olarak göze çarpmaktadır. Dünya genelinde özellikle 1970 sonrasında ceza rejimlerinin sıkılaştırılması ve hemen her suçun hapis cezası ile cezalandırılması neticesinde cezaevlerinde başta kalabalıklık olmak üzere bir çok problem başgöstermiştir. Cezaevlerinin fiziksel kapasitesinin üzerinde bireyi barındırması, neoliberal düzenin sosyal politikalara olumsuz etkisi çerçevesinde hapishanelerdeki rehabilitasyon programları türü uygulamaların azaltılması/niteliğinin düşmesi/kaldırılması, giderek artan hapisane

popülasyonu içerisinde sosyal ve kültürel olarak dezavantajlı grupların ve çetelerin ağırlığının artması gibi hususlar, hapisane alt kültürünü doğrudan etkilemiş, hapisane alt kültürüne hakim olan şiddet vurgusu, mahkumlar arası şiddetin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur.

Haspiahanelerde şiddet konusu literatürde ezicilik (bullying) ve mahkumlar arası şiddet başlıkları altında incelenmektedir. Bu iki tür şiddet arasındaki temel farklılık, ezicilik durumunda taraflar arasında psikolojik ve/veya fiziksel olarak eşitsizlik olmasıdır. Mahkumlar arası şiddet kavramı ise daha genel olup, böyle bir şart aranmamaktadır.

Hapishanelerde şiddet konusuna, mahkumların hapisane sonrası hayatlarını da etkilemesi, hatta intihara varan sonuçlar doğurması nedeniyle, özellikle ABD ve İngiltere gibi gelişmiş Batı ülkelerinde oldukça önem verilmektedir. Sözü edilen ülkelerde hapishanelerde bu konuya ilişkin istatistikler düzenlenmekte, şiddetin önüne geçebilmek için programlar yürütülmektedir.

Hapishanelerde şiddet konusu, temel olarak “yoksunluk” (deprivation) ve “aktarma” (importation) teorileri çerçevesinde incelenmektedir. Hapisane alt kültürünün oluşum sürecini hapisane ortamının sunduğu (otonom hareket kabiliyetinin olmaması, özel alanın olmaması, sevdiklerinden uzak olma..gibi) yoksunluk ortamı çerçevesinde açıklayan yoksunluk teorisine göre, hapisane şiddetinin nedeni de, hapisane ortamında yaşanan sorunlardır. Literatürde özellikle kalabalıklık, sosyal desteğin az olması gibi göstergeler, hapisane şiddeti ile yoksunluk arasındaki ilişkiyi analizde kullanılan önemli değişkenler olarak göze çarpmaktadır.

Aktarma teorisi, hapisane alt kültürünün oluşumunda salt hapisane ortamının etkili olmayacağını, bireylerin kişisel özelliklerinin ve hapisaneye kendileriyle birlikte getirdikleri sosyal/kültürel altyapılarının temel rol oynadığını ifade etmektedir. Bu çerçevede, aktarma teorisine göre, hapisane şiddetinin nedeni hapisane ortamının sunduğu yoksunluklar değil, bireylerin hapisaneye getirdikleri kişisel özellikleri, sosyal ve kültürel altyapılarıdır.

Aktarma teorisi çerçevesinde, yaş, cinsiyet, ebeveynle ilişkiler, suçluluk geçmişi, psikolojik rahatsızlık, eğitim durumu, etnik köken, işlenen suçun türü gibi değişkenler ile hapishanelerde şiddet konusu arasındaki ilişki analiz edilmektedir.

Hapishane sosyolojisi literatürü son derece dinamik bir yapı göstermekte olup, hapishane şiddetinin incelenmesinde bu sayılan teorilere ek olarak başka teori bulunmaktadır. Bu çalışmada, hapishane ortamını ifade eden yönetsel (managerial) ve durumsal (situational) teoriler hakkında bilgi verilmiştir.

Yönetsel teori, hapishane şiddeti oluşumundan hapishane yöneticilerini sorumlu tutmaktadır. Buna göre, hapishane yöneticilerinin uyguladığı sistem, sundukları hizmetler, hapishane şiddetini etkileyebilir. Bu teori çerçevesinde hapishanelerde gözetim derecesi, sosyal programlar gibi değişkenlerle hapishane şiddeti arasındaki ilişkilerin analiz edildiği görülmektedir.

Durumsal teori, hapishane şiddetinin mahkumların içinde bulunduğu koşullarla ilgili olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, bu teoriye göre, sıcak havalarda mahkumlar daha agresif ve şiddete daha yatkın hale gelebilir. Bu teori çerçevesinde, hapishane güvenlik düzeyi ile şiddet eğilimi arasındaki ilişkinin analiz edildiği görülmektedir.

Her sosyolojik olgu gibi, hapishanelerde şiddet olgusu da karmaşık, birden fazla değişkeni içeren bir yapı göstermektedir. Bu çerçevede son dönemde literatürde hapishanede şiddet olgusunu analizde tek bir modelden ziyade, çok modellenli yaklaşımlara rastlanmaktadır.

Hapishanelerde şiddetin nedenleri, bireyin neden hapishanede kural ihlallerine/şiddete eğilim gösterdiği hususuna ilişkin çalışmalar, beklenebileceği gibi, mutlak bir gerçekliğe işaret etmemektedir. Ancak çalışmaları değerlendirirken, çalışmanın hangi yöntemle yapıldığı, örneklemin büyüklüğü, hapishane türü (yüksek güvenlikli olması gibi), hangi değişkenlerin ele alındığı, kural ihlali verisinin nasıl elde edildiği (resmi verilerden mi, mahkumla yüzyüze yapılan görüşmelerden mi elde edildiği gibi..), hapishanelerin bulunduğu bölgelerin demografik yapısı (kırsal bölge ya da kentsel bölge olması) gibi faktörlerin araştırmaların sonuçlarını önemli ölçüde değiştirdiği görülmektedir.

Önceki bölümlerde ifade edilen değişkenlerin hapishane şiddeti ile ilişkisi konusunda literatürde net bir görüş bulunmamaktadır. Aslında hapishanelerde şiddet ile ilişkisi olduğu üzerinde anlaşmaya varılan iki değişken, sadece cinsiyet ve yaştır: genç erkek mahkumlar arasında şiddet eğiliminin daha fazla olduğu, literatürde, hapishane şiddet

eğilimini etkilediği kabul edilen değişkenlerdir. Bu ikisi dışındaki tüm değişkenlerin hapishane şiddeti ile ilişkisi hususunda literatürde birbirine zıt görüşler bulunmaktadır.

Hapishane şiddeti ile ilişkisi olan değişkenler ve yöntem konusunda farklılıklar olsa da, literatürde genel kanı, hapishanelerde şiddet konusunun önem arzettiği, önlenebileceği, ve önlem alınması gerektiğidir. Hapishane sosyologlarının bu konuya ilgisinin giderek arttığı izlenmektedir. Çünkü, açıktır ki, hapishane kural ihlallerinin belirleyicilerini tespit etmek, mahkumların psikolojik ve fiziksel olarak korunmasından ve mahkumların rehabilite edilmesinde sorumlu olan hapishanelerin bu işlevini yerine getirebilmesi açısından önem arz etmektedir. Literatürde bu tür çalışmaların önemli bir bölümünün hapishane yönetimlerine mahkumlar arası şiddetin de dahil olduğu kural ihlallerinin azaltılması kapsamında politika önerilerinde bulunduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Berg, M. T., Matt DeLisi, (2006), “The correctional melting pot: Race, ethnicity, citizenship, and prison violence”, *Journal of Criminal Justice* 34, 631–642
- Bottoms, A. E., (1999), “Interpersonal Violence and Social Order in Prisons”, *Crime and Justice, Vol. 26, Prisons*, pp. 205-281.
- Bottoms, A., Hay, W., Sparks, J. R., (1990), “Situational and Social Approches to the prevention of disorder in long-term prisons”, *The Prison Journal* 70:83.
- Cao, L., (1997), “Prison Disciplinary Tickets, A Test of the Deprivation and Importation Theory”, *Journal of Criminal Justice, Vol. 25, No. 2*, pp. 103-113.
- Camp, S. D., Gaes, G. G., (2004), “Criminogenic Effects of the Prison Environment on Inmate Behavior: Some Experimental Evidence”.
- Crewe, B. (2007), “The sociology of imprisonment”, Y. Jewkes (Ed.), *Handbook of Prisons*, (123-152), Willian Publishing.
- Crewe, B. (2009), “The Prisoner Society: Power, adaptation and social life in an English Prison”, Oxford University Press.
- Cunningham, M. D., Sorensen, J. R., (2006a), “Actuarial models for assessing prison violence risk: Revisions and extensions of the risk assessment scale for prison”, *Assessment, 13(3)*, 253–265

- Cunningham, M. D., & Sorensen, J. R., (2006b), "Nothing to lose: A comparative examination of prison misconduct rates among life-without-parole and other long-term high-security inmates"
- DeLisi, M., Trulson C. R., Marquart J. W., Drury A. J., Kosloski A. E., (2011), "Inside the Prison Black Box: Toward a Life Course Importation Model of Inmate Behavior", *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 55(8) 1186–1207.
- Dhami, M. K., Ayton P., Loewenstein G., (2007), "Adaptation to Imprisonment, Indigenous or Imported?", *Criminal Justice and Behaviour*, Vol. 34 No. 8.
- Edgar, K., Martin, C., "Full Report of Research Activities and Results: Conflicts and Violence in Prison"
- Edgar K., 2005, "Bullying, Victimization and Safer Prisons", *Probation Journal* 52(4) 390-400
- Farrington D. P., (1993), "Understanding and Preventing Bullying", *Crime and Justice*, Vol. 17, pp. 381-458.
- Faulkner P. L., Faulkner W. R., (1997), "Effects of Organizational Change on Inmate Status and the Inmate Code of Conduct", *Journal of Crime and Justice* Vol. XX No. 1 .
- Flanagan, T., J., (1980), "The Pains of Long Term Imprisonment , A Comparison of British and American Perspectives", *British Journal of Criminology*, Vol. 20, no.2.
- Flanagan, J. T., (1983), "Correlates of Institutional Misconduct Among State Prisoners", *Criminology*, Vol. 21 No. 1, 29-39.
- Franklin, T. W., Franklin C. A., Pratt T. C., (2006), "Examining the empirical relationship between prison crowding and inmate misconduct: A meta-analysis of conflicting research results", *Journal of Criminal Justice* 34 (2006) 401–412.
- Gaes, G. G., Wallace, S., Gilman, E., Saffran, J. K., Suppa, S., (2002), "The Influence of Prison Gang Affiliation on Violence and Other Prison Misconduct", *The Prison Journal*, 82: 359
- Gendreau, P., Little, T., Goggin, C., (2006), "A Meta Analysis of The Predictors of Adult Offender Recidivism: What Works", *Criminology*, Volume 34, Issue 4, pages 575–608.
- Gover A. R., Mackenzie D. L., Armstrong G. S., 2000, "Importation and Deprivation Explanations of Juveniles' Adjustment to Correctional Facilities", *International Journal of Offender*, 44: 450.
- Griffin, M. L., Hepburn J. R., (2006), "The Effect of Gang Affiliation on Violent Misconduct Among Inmates During the Early Years if Confinement", *Criminal Justice and Behaviour*, Vol. 33 No. 4, 419-448.

- Hepburn, J. R., Albonetti C., (1980), "Role Conflict in Correctional Institutions, An Empirical Examination of the Treatment-Custody Dilemma Among Correctional Staff", *Criminology, Volume 17, Issue 4*, pages 445–460.
- Hommel R., Thompson, C., 2005, "Causes and Prevention of Violence in Prisons".
- Huebner, B. M., (2003), "Administrative determinants of inmate violence: A multilevel analysis", *Journal of Criminal Justice 31*, 107– 117.
- Ireland, J. L. (1996), "Descriptive Analysis of Bullying in Male and Female Adult Prisons", Bachelor's of Science dissertation. Department of Psychology, University of Central Lancashire, UK.
- Ireland, J. L., (1999), "Bullying Behaviors Among Male and Female Prisoners: A Study of Adult and Young Offenders", *Aggressive Behaviour, Volume 25*, pages 161–178.
- Ireland, J. L. (2002), "Bullying Behaviour in Prisons", *The Psychologist Vol 15 No 3*
- Ireland, J. L., (2000a), "Bullying Among Prisoners: A review of Research", *Aggression and Violent Behavior, Vol. 5, No. 2*, pp. 201–215.
- Ireland, J. L., Archer, J., Power, C. L., (2007a), "Characteristics of Male and Female Prisoners Involved in Bullying Behavior", *Aggressive Behaviour, Volume 33*, pages 220–229.
- Ireland, J. L., (2001)a, " The Relationship Between Social Problem-Solving and Bullying Behaviour Among Male and Female Adult Prisoners", *Aggressive Behaviour, Volume 27*, pages 297–312.
- Ireland, J. L., (2001)b, "Distinguishing the perpetrators and victims of bullying behaviour in a prison environment: A study of male and female adult prisoners", *Legal and Criminological Psychology, 6*, 229–246.
- Ireland, J. L. (2002d). "Bullying among offenders: Evidence, research and intervention strategies". London: Brunner-Routledge.
- Ireland, J. L., Monaghan, R., 2006, "Behaviours Indicative of Bullying Among Young and Juvenile Male Offenders: A Study of Perpetrator and Victim Characteristics", *Aggressive Behaviour, Volume 32*, pp 172-180.
- Jiang S., Winfree L. T., Jr , (2006), "Social Support, Gender, and Inmate Adjustment to Prison Life: Insights From a National Sample", *The Prison Journal 2006; 86; 32*.
- Jiang S. Ve Giorlando M. F., (2002), "Inmate Misconduct: A Test of the Deprivation, Importation, and Situational Models", *The Prison Journal, 82; 335*.
- Kellar, M., Wang, H. M., (2005), "Inmate Assaults in Texas County Jails", *The Prison Journal, 85: 515*.
- Kinner, S. A, Alati R., Najman J. M., Williams G. M, (2007), "Do paternal arrest and imprisonment lead to child behaviour problems and substance use? A longitudinal analysis", *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48/11*.

- Lahm, K. F., (2008), "Inmate-On-Inmate Assault: A Multilevel Examination of Prison Violence", *Criminal Justice and Behavior*; 35; 120.
- MacDonald, J. M., (1999), "Violence and drug use in juvenile institutions", Volume 27, Issue 1, Pages 33–44.
- McCorkle, R. C., Miethe, T. D., & Drass, K. A., (1995), "The roots of prison violence: A test of the deprivation, management, and "not-so-total" institution models", *Crime & Delinquency*, 41, 317-331.
- Miles, D. H., Darrell J. S., (1996), "Race and Prison Violence", *Criminology*, Volume 34, number 3.
- Mohseni, R. A. (2011), "The sociological analysis of prison: Costs and consequences", *Journal of Law and Conflict Resolution*, Vol. 4(1), pp. 13-19.
- Nelsona A., Woodhamsb J., Hatcher, R., (2010), "Female prisoners' understanding of 'bullying' and their methods of coping: a multinational perspective", *Psychology, Crime & Law Vol. 16, No. 8*, 649670.
- Paterline B. A., Petersen D. M., (1999), "Structural and Social Psychological Dterminants of Prisonisation", *Journal of Criminal Justice*, Vol. 27, No. 5, pp. 427–441.
- Pérez, D. M., Gover A. R., Tennyson K. M. ve Saskia D. S, (2010), "Individual and Institutional Characteristics Related to Inmate Victimization", *Int J Offender Ther Comp Criminol 2010 54*: 378.
- Placer, M., (2009), "Spiritual Transformation in Prison", Wake Forest Universitesine sunulan master tezi.
- Rocheleau, A. M. K., (2011), "Prisoners' coping skills and involvement in serious prison misconduct and violence", Northeastern Universitesi, Criminal Justice Bölümü doktora tezi.
- Schenk, A. M., Fremouw W. J., (2012), "Individual characteristics related to prison violence: A critical review of the literature", Department of Psychology, West Virginia University, United States.
- Sorensen, J.; Wrinkle, R.; & Gutierrez, A., (1998), "Patterns of rule-violating behaviors and adjustment to incarceration among murderers", *Prison Journal* 78: 222-231.
- Steiner B., Wooldredge J., (2008), "Inmate Versus Environmental Effects On Prison Rule Violations", *Criminal Justice and Behavior*, 35: 438.
- Steiner, B., (2009), "Assessing Static and Dynamic Influences on Inmate Violence Levels", *Crime & Delinquency*, 55: 134.
- Steiner, B., Wooldredge, J., (2009), "Individual and Environmental Effects on Assaults and Nonviolent Rule Breaking by Women in Prison", *Journal of Research in Crime and Delinquency* 46, 43.

- Stohr M. K., Walsh A., (2012), "*Corrections: The Essentials*", Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Winfree L. T., Newbold G., S. Tubb H., (2002), "Prisoner Perspectives on Inmate Culture in New Mexico and New Zealand: A Descriptive Case Study", *The Prison Journal*; 82; 213.
- Wood J., (2006), "Gang activity in English prisons: the prisoners' perspective", *Psychology, Crime & Law, Volume 12, issue 6*.
- Wood J., Moir A., James M., (2009), "Prisoners' gang-related activity: the importance of bullying and moral disengagement", *Psychology, Crime & Law Vol. 15, No. 6, July 2009*, 569-581.
- Wooldredge, J., Griffin T., Pratt T., (2001), "Considering hierarchical models for research on inmate behavior: Predicting misconduct with multilevel data", *Justice Quarterly, 18:1*, 203-231.
- Worrall, J. L., Morris, R. G., (2011), "Inmate Custody Levels and Prison Rule Violations", *The Prison Journal 2011* 91: 131.
- Worrall, J. L., Morris, R. G., (2012), "Prison gang integration and inmate violence", *Journal of Criminal Justice 40* 425-432.
- Zingraff, M. T., Zingraff, R. M., (1980), "Adaptation Patterns of Incarcerated Female Delinquents", *Juvenile and Family Court Journal, Volume 31, Issue 2*, pages 35-47.